

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Правовий статус виробничих кооперативів»

студента 2 курсу 5 м групи
спеціальності 03040101 «Правознавство»
спеціалізації
«Комерційне право»

_____ Касьян Альона Михайлівна

Науковий керівник

к.ю.н., доц.

_____ Нескороджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми,

к.ю.н., доц.

_____ Бакалінська Ольга Олегівна

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретико-правова характеристика виробничих кооперативів	
1.1. Становлення та історія розвитку інституту виробничих кооперативів.....	8
1.2. Поняття і сутність виробничих кооперативів.....	19
1.3. Зарубіжний досвід щодо правового статусу виробничих кооперативів.....	26
РОЗДІЛ II. Особливості створення та припинення діяльності виробничих кооперативів	
2.1. Порядок створення виробничих кооперативів.....	37
2.2. Припинення діяльності виробничих кооперативів.....	44
2.2.1. Припинення діяльності виробничого кооперативу шляхом реорганізації.....	45
2.2.2. Припинення діяльності виробничого кооперативу шляхом ліквідації.....	50
РОЗДІЛ III. Організаційні основи діяльності виробничих кооперативів	
3.1. Загальна характеристика управління виробничим кооперативом.....	57
3.2. Органи управління виробничого кооперативу.....	59
3.3. Членство у виробничому кооперативі.....	71
3.4. Відповідальність виробничого кооперативу та його членів.....	80
3.5. Правовий режим майна виробничого кооперативу.....	85
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кооперативний сектор у сучасному суспільстві займає досить вагоме місце, через низку важливих переваг, а саме: серед економічної сфери кооперація слугує до створення багатокладності економіки, поєднання суспільних інтересів, а також до збільшення масштабності економічної співпраці в системі господарських відносин, поєднанню особистих, колективних і суспільних інтересів; кооперація у соціальному просторі сприяє розвитку соціальної підтримки учасників кооперативних відносин, їх соціального захисту, а також, зміцнення демократичних основ суспільства; на міжнародному рівні кооперація здійснює активізацію міжнародного співробітництва серед кооперативних організацій та розширює міжнародний товарний обмін.

На сьогоднішній день, створення господарських організацій у формі кооперативів не користується популярністю. Однак, слід зазначити, що кооперативна форма організації підприємства значно розвинена та більше усвідомлюється в країнах Західної Європи, аніж у нас. Уряди країн Західної Європи вбачають в кооперативних організаціях ефективні засоби, що слугують пом'якшенню економічних та соціальних проблем, котрі виникають в суспільному житті громадян.

Виробничий кооператив є первинною ланкою системи кооперації і створюється внаслідок об'єднання фізичних та/або юридичних осіб на основі членства для ведення спільної господарської та іншої діяльності з метою поліпшення такими особами свого економічного стану, вирішення соціально-побутових та інших питань.

Виробничі кооперативи мають досить тривалу історію свого розвитку в Україні та займають в сучасних умовах значну частку у виробництві товарів та наданні послуг. Виробнича кооперація дозволяє вирішити різні соціально-побутові питання, а також організувати невеликі виробництва. Це забезпечує

економіку країни новими робочими місцями та зростанням валового національного продукту.

З огляду на таку значну роль виробничих кооперативів у соціально-економічному житті країни, доволі актуальними є питання стосовно правової природи цих господарських утворень. Враховуючи досить значну кількість нормативно-правових документів, які регламентують діяльність виробничих кооперативів, важливим є уточнення та систематизація ознак правового статусу виробничих кооперативів в системі цивільно-правових відносин.

Мета та головні напрями дослідження. Автор випускної кваліфікаційної роботи ставив за мету визначити та теоретично обґрунтувати правовий статус виробничих кооперативів.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- провести дослідження становлення та розвитку інституту виробничих кооперативів;
- проаналізувати поняття та сутність діяльності виробничих кооперативів;
- дослідити зарубіжний досвід щодо правового статусу виробничих кооперативів;
- визначити порядок створення виробничих кооперативів;
- здійснити дослідження припинення виробничих кооперативів;
- здійснити характеристику управлінських органів виробничих кооперативів;
- проаналізувати поняття членства у кооперативі;
- провести дослідження порядку відповідальності виробничого кооперативу та його членів;
- охарактеризувати правовий режим майна виробничого кооперативу;
- визначити основні недоліки та перспективи удосконалення законодавства у питаннях правового статусу виробничих кооперативів.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини у сфері розвитку кооперативів, формування й використання їх майнових ресурсів, з'ясування особливостей правового статусу вказаних суб'єктів.

Предметом дослідження є правовий статус виробничих кооперативів.

Методи дослідження. При проведенні дослідження статусу виробничого кооперативу застосовано різні методи аналізу: загальнонаукові та спеціально-правові, зокрема, діалектичний, порівняльно-правовий, історичний, системно-структурний, логіко-юридичний та метод тлумачення правових норм.

Завдяки діалектичному методу було досліджено сучасний стан розвитку виробничого кооперативу та правове забезпечення його діяльності.

За допомогою історичного методу, визначено основні етапи становлення та розвитку кооперативної системи в країнах Європи, США та на території України.

Порівняльно-правовий метод допоміг здійснити аналіз законодавства різних країн світу, щодо функціонування кооперативних організацій, що надало змогу визначити поради про використання позитивного зарубіжного досвіду у вітчизняній правотворчості.

Метод системно-структурного аналізу допоміг визначити місце та роль виробничих кооперативів посеред інших суб'єктів господарської діяльності, здійснити дослідження структури управлінських органів кооперативної організації та визначити межі їх повноважень.

Задля встановлення відповідності норм права суспільним відносинам, було застосовано метод тлумачення норм права.

Логіко-юридичний метод застосовано задля здійснення аналізу практики використання, законодавства щодо діяльності виробничих кооперативів, а також визначення основних етапів його вдосконалення.

Питаннями дослідження правового статусу кооперативних організаційних форм суб'єктів господарювання займались К. Р. Добкіна, Т. О. Перерва, В. В. Тропін, В. О. Коверзнев, Г. В. Ільющенко, В. Ф. Піддубна, В. Ю. Уркевич, та ін. Аналіз наукових праць приводить до висновку, що попри явну актуальність

питання правового статусу виробничих кооперативів, вони все ж потребують подальших досліджень.

Наукова новизна дослідження полягає у дослідженні статусу виробничих кооперативів з урахуванням їх складної внутрішньо-управлінської форми діяльності, здійснення аналізу та співставлення нормативно-правових актів, що стосуються їх діяльності, включаючи аспекти створення та припинення, визначення недоліків законодавства, що виникають на будь-яких стадіях діяльності кооперативних організацій та наведення пропозицій, щодо удосконалення законодавства про виробничі кооперативи.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Правовий статус виробничих кооперативів», що опублікована у збірнику наукових статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – С. 129 – 134.

Практичне значення одержаних результатів. Ті положення та практичні рекомендації, які визначені в роботі можуть бути застосовані:

- у наукових дослідженнях – при подальшому опрацюванні проблем становлення та розвитку виробничих кооперативів;
- у правотворчості – результати дослідження включають пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність кооперативних організацій;
- у правозастосовній діяльності – запропоновані рекомендації можуть бути використані для підвищення ефективності правового регулювання діяльності виробничих кооперативів;
- під час навчання студентів вищих навчальних закладів – основні положення роботи можуть бути використані при підготовці лекційних занять та спецкурсів, а також для підготовки узагальнюючих праць.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе дванадцять підрозділів, висновків та списку використаних

джерел. Повний обсяг роботи становить 104 сторінок, із яких основна частина роботи займає 82 сторінок. Список використаних джерел складається з 101 найменувань.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ

1.1. Становлення та історія розвитку інституту виробничих кооперативів

Початок розвитку кооперативного руху вперше спостерігається більше ніж 150 років тому в державах, котрі різнилися релігійними поглядами, соціальними інтересами та економічними системами, а саме: Швеція, Італія, Канада, Великобританія, Шотландія, Франція.

Сама ідея кооперативного руху вперше була прописана в працях таких представників соціалізму як: Т. Мора, Дж. Уїнстенл, Т. Кампанелли, котрі спробували охарактеризувати контури «справедливого суспільства». Під впливом ідейних мислителів того часу, здійснювався пошук шляхів до покращення суспільного життя.

Основоположниками кооперативної філософії в Європі, котрі відіграли важливу роль у розробці теоретичних основ кооперативної системи, вважаються англійський філософ Р. Оуен, французький філософ Ш. Фур'є, які здійснювали свою діяльність на межі XVIII-XIX століть. Також, слід виокремити класиків політекономії К. Маркса та Ф. Енгельса. Збагачення теорії кооперації відбувалося роботами М. Туган-Барановського, А. Чайнова та інших [29, 63].

Дослідники кооперації схиляються до думки, що першим якісним поштовхом у суспільстві на шляху до реалізації ідеї кооперації був лозунг видатного англійського соціаліста-утопіста і реформатора Роберта Оуена: «У єдності – сила, що (competitit – «конкуренцію») необхідно замінити (compretion – «співпрацю»), що аграрному капіталізму повинна протистояти система суспільної кооперації» [29, с. 67]

Роберт Оуен, завдяки своїй активній життєвій позиції, суттєво вплинув на розвиток кооперативного руху, особливо при його зародженні та становленні, як нової системи. Він вважав, що майбутнє «доцільне» суспільство повинно бути вільною федерацією невеликих соціалістичних громад, котрі включають близько 2 тисяч осіб, в них панує здорове середовище, що сприятиме кожній людині мислити раціонально. Громади, які були пропаговані Р. Оуеном зазнали невдачі, однак саме Оуен близько сорока років свого життя пропагував ідеї соціалізму, майже все свідоме життя відстоював інтереси робітничих класів та здійснював залучення самих робітників до перетворення соціалістичного суспільства [29, с. 69].

Таким чином, саме Р. Оуена вважають основоположником кооперативної системи, котрий започаткував її основу.

Що ж стосується філософа Ш. Фур'є, то його досягнення у цій сфері полягають у відкритті законів чотирьох рухів, таких як: соціальний, тваринний, органічний та матеріальний, котрі за своєю суттю, повинні виражатися через людські пристрасті [15, с. 83]. Він вважав найраціональнішою побудову суспільства шляхом створення так званих «фаланг», що об'єднували б близько 800-1500 осіб, відповідно до інтересів кожного з членів. Розроблена програма Ш. Фур'є привернула увагу багатьох його сучасників.

Окремої уваги заслуговують дослідження, здійснені К. Марксом, який доводив, що кооперація надає змогу розширювати сферу праці та звужувати сферу виробництва, та внаслідок одночасної дії цих процесів здійснюється підвищення продуктивності праці. Він протиставляє капіталістичну форму кооперації селянському господарству й незалежному ремісницькому виробництву – виробництву роздроблених незалежних робітників чи дрібних хазяйчиків (виділяє капіталістичну кооперацію і кооперацію, засновану на рабстві) [29, с. 75].

М. Туган-Барановський в своїх роботах стверджував, що «кооперацію слід визнавати організацією з певними класовими рисами» [88, с. 171]. А що ж стосується А. Чайнова, то на його думку, про кооперацію слід говорити як про кооперативні рухи, а не як про окремий кооперативний рух, оскільки некоректно

усі види кооперативного руху підводити під одне поняття боротьби за інтереси трудящих: «... кооперація організує ті інтереси й сторони групового і класового життя, які існували і до її появи, і в умовах капіталістичного суспільства в перших кроках свого розвитку нічого нового, надкласового не вносять» [95, с. 260].

Загалом, виникнення кооперативних організацій в різних країнах залежало від різних факторів, в тому числі від соціальних інтересів громадян, економічного становища, законодавчої бази.

Розглянемо більш детально розвиток кооперативних організацій на прикладах різних країн.

Так, найперші кооперативи в Англії були створені робітниками задля особистого захисту від експлуатації приватного торгового капіталу у формі споживчих товариств. Перше споживче товариство було створене в 1769 році дванадцятьма ткачами в шотландському містечку Фенуїк, котрі організували споживчий кооператив з продажу вівсяної муки. Основою причиною на той час, яка спонукала людей до створення кооперативу, були соціальні та економічні наслідки переходу до капіталізму [62, с. 71].

У 1777 році споживчі товариства почали з'являтися у м. Бірмінгем, а також у с. Гован недалеко від м. Глазго. На початку XIX ст. в країні вже налічувалося близько 500 товариств, більшість з яких, згодом збанкрутіли, через неефективне ведення кооперативного господарства, погано розвинену роботу перших кооператорів, а також через свою не конкурентоспроможність перед приватними торговцями [62, с. 74].

Надалі, стрімкий розвиток кооперації серед населення просліджується у 40-ві роки XIX століття. Основною причиною його поширення стала боротьба трудящого населення за свої права, в тому числі і економічні. Саме в цей період у Великобританії, Німеччині та Франції, серед трудящого населення, активного розвитку зазнають споживчі, кредитні та виробничі кооперативи.

Саме у 1844 році в містечку Рочдейл, що у Великобританії, створюється перша кооперативна крамниця. Засновниками її стали 28 ткачів, котрі прагнули надати суспільству можливість купувати товари кращої якості за дещо нижчою

ціною, порівняно з торговцями, котрі займалися продажем товарів на той час. Пізніше, ткачами створюється ще одне кооперативне об'єднання під назвою «Товариство справедливих Рочдельських піонерів». Кооператив діяв на нових принципах для того часу, таких як:

- продавати в крамниці лише за готівку та за ринковими цінами;
- розподіляти частину прибутку між членами товариства відповідно розмірів їх закупівель;
- частина прибутку відраховується на підвищення культурного рівня членів товариства (25%) , на влаштування шкіл, читалень, бібліотек;
- нагромаджувати оборотний капітал шляхом відрахувань від прибутків та заощаджень членів товариства [63, с.10].

Зазначені принципи, в подальшому, стали основою для кооперації у багатьох країнах світу.

У Франції створення та розвиток кооперативних об'єднань пов'язаний з переважанням численного прошарку сільських виробників у промисловості дрібного виробництва. Саме Франція вважається країною, з добре розвиненим сектором виробничих кооперативів. До 1979 року кількість виробничих кооперативів налічувала близько 571 кооперативів. Загалом це були процвітаючі фірми, що надавали послуги в таких галузях, як будівництво, друк, машинобудування та вимагали інтенсивного використання робочої сили. У 1983 році число кооперативів зросло до 1200, де працювало 40 тисяч чоловік [92, с. 4].

Ще однією країною, в якій досить широкого розвитку зазнали виробничі кооперативи в Західній Європі вважається Італія. У 80-ті роки ХХ століття в кооперативах цієї країни налічувалось близько 215 тисяч робітників. Найбільш міцними та економіко-стійкими були будівельні кооперативи, які забезпечували 10% будівельних робіт на той час.

Головною причиною, котра послугувала розвитку кооперативних організацій у США в 60-ті роки, стала широка розгалуженість населених пунктів та ферм, що значно полегшувала торговому капіталу творити цінове самоправство.

В Росії, Австро-Угорщині та Іспанії перші кооперативи з'явилися лише в 70-90 р XIX ст. Спричинено це було значно пізнішим розвитком капіталізму в цих країнах. Соціальна база новостворюваних кооперативів була досить широкою, починаючи від безробітних людей закінчуючи поміщиками та аристократами.

У Латинській Америці кооперативні організації створювалися політичними емігрантами з європейських країн та Азії. Створені вони були англійською колоніальною адміністрацією, задля розширення сфери дії національного лихварського капіталу та максимального звуження контролю над селянами.

Перші виробничі кооперативи в Африці були створені англійськими та французькими колоніальними владами з метою здешевлення вивозу експортної продукції, збільшення її виробництва та покращення якості.

Найбільш яскраво кооперативний рух в Іспанії було представлено групою кооперативів Мондрагон. Зазначена корпорація утворилася з метою створення нових робочих місць та задля сприяння взаємної допомоги між її членами. На сьогодні, корпорація вважається однією з найуспішніших в історії розвитку виробничих кооперативів. Наразі, вона об'єднує 289 підприємств та кооперативів, з чисельністю працюючих близько 80-ти тисяч чоловік, та здійснює продаж товарів у більше ніж 150 країн світу [40, с.25].

Таким чином, з викладеного матеріалу вбачається, що кооперативні організації розвивалися в різних країнах з урахуванням розвитку та зміни суспільних пріоритетів та інтересів. Кожна країна спеціалізувалася на кооперативних організаціях певної форми, тобто в одних країнах найбільш поширеним було споживче товариство, в інших – виробниче товариство, в третій – кредитне, в четвертих – сільськогосподарське товариство.

Причина такого явища полягала в різноманітному економічному та політичному розвитку, в особливостях соціальної культури, національних традиціях цих країн.

Дослідивши, до прикладу, країни Європи, то їх умовно можна розділити на чотири групи, де переважала кооперативна форма:

Споживче товариство – Англія, Шотландія, Швейцарія;

Виробниче товариство – Франція, Бельгія;

Кредитне товариство – це Німеччина, Італія;

Господарське товариство – це Данія, Ірландія, Фінляндія, Голландія [40, с.26].

Проте, слід зазначити, що перші кооперативи зазнавали занепаду, через відсутність нормативного закріплення основних принципів їх діяльності та слабого протистояння приватним торговцям. Вже з часом, кооперативний рух стає популярним та сягає свого поширення майже у всіх країнах світу.

З постійним розвитком соціального суспільства, поступово розвивалася і господарська діяльність кооперативів, з часом, вона почала охоплювати збут, постачання, кредитування, надання послуг, громадське харчування, житлове будівництво.

Так, до прикладу, для більш вигідного збуту та реалізації виробленої продукції, селяни і ремісники створювали збутові кооперативи, а для задоволення потреб у дешевших позикових коштах створювалися кредитні кооперативи.

Що ж стосується України, то перший кооператив був створений у формі споживчого товариства у м. Харкові. Засновниками його створення стала харківська громада. Кількість членів в ньому становила близько 292, котрі володіли неповним паєм. Кооператив володів фабрикою напоїв, мав свою їдальню та займався продажем предметів широкого вжитку [40, с. 287].

Харківська громада займалася поширенням кооперативного руху і на Заході України, підтримувала ділові стосунки з зарубіжними кооперативними об'єднаннями.

На початку 1840 року харківська громада планувала об'єднати кооперативні організації декількох міст в споживчий кооперативний союз, однак харківський губернатор заборонив створення такого союзу, оскільки він вважав, що діяльність подібних товариств не повинна поширюватися поза межі певного міста [51, с. 61].

Друге кооперативне об'єднання було засноване у 1868 році вже в місті Києві. Створене воно було видатними науковцями, відомими діячами українського національного руху - В. Антоновичем, О. Кістяківським, М. Яснопольським, М. Зібером, М. Драгомановим та В. Гецом [90, с. 88]. Кооперація швидко налагодила торгівельна та економічні зв'язки з Харковом, Полтавою, Одесою та Керчу.

Майже одночасно, схожі кооперативні об'єднання створилися в Єлізаветграді, Ізюмі, Балті, Севастополі, Сімферополі, Миколаєві, Херсоні, Катеринославі та Чернігові. Вже станом на 1870 рік в Україні кількість кооперативів зростає до 20 штук [29, с. 81].

Однак, слід зазначити, що перші українські кооперативи проіснували лише декілька років, при цьому занепад був спричинений рядом причин.

По-перше, засновники перших кооперативних об'єднань практично не мали досвіду щодо їх діяльності. Не достатньо було підготовлено соціальне підґрунтя для діяльності кооперативів, так як основна маса населення зовсім не розумілася всієї суті діяльності кооперації. На додачу, членські внески (приблизно в 30-40 крб.) [63, с. 9] були не досяжними і не давали змоги для заможного населення вступати в кооперативи.

Ще однією причиною стало те, що кооперативи внаслідок своєї слабкої матеріальної забезпеченості, зовсім не могли конкурувати з приватними торговцями які, на додачу, мали на меті їх зруйнувати. Держава вбачала в кооперативному русі того часу опозиційну силу, а тому проявляла вороже ставлення до нього.

Одночасно з виникненням перших українських кооперативів, здійснювалося постійне переслідування їх діяльності з боку російського уряду, що негативно вплинуло на їх економічне та соціальне життя. До 1894 року в Україні виникли лише близько 30 кооперативів [55, с. 4].

Наступне зростання кооперативного руху в Україні спостерігається у 90-тих роках XIX століття. Головною причиною його стала активна діяльність

видатного українського кооператора М. Левитського, котрий займався дослідженням життя, суспільних відносин села та його господарства.

М. Левитський вважав, що кооперація є найліпше та найкраще виявлення людського генія в межах соціально-економічного будівництва. Він закликав дрібних селянських власників до добровільної співпраці, яка б не допускала навіть тіні примусу [34, с. 132].

Саме завдяки його діяльності та прикладеним зусиллям в 1894 році було створено першу хліборобську спілку в с. Февар Херсонської області [74, с. 603]. Членами спілки стали звичайні селяни, котрі об'єднали свої землі, худобу, та реманент. Керування спілкою здійснював староста, котрого обирали голосування. Діяльність у спілці здійснювалася спільно, а одержаний прибуток розподіляли у відповідності до загальної кількості працюючих та площі землі.

Створення хліборобської спілки, поширило нову хвилю заснування подібних об'єднань по інших областях, зокрема: Катеринославщина, Полтавщина, Чернігівщина, Київщина та Донеччина. Якщо, наприклад, на кінець 1894 року в Україні існувало 5 спілок, то в 1896 році вже близько 100 [69, с. 8].

Велике зростання кількості таких товариств викликало потребу в їх юридичному оформленні. Саме тому, М. Левитський розробив статут кооперативу, де чітко прописав мету та причини котрі слугували об'єднанню селян у виробничі спілки, визначив засади та порядок їх діяльності. Селянські спілки нараховували невелику кількість членів, в основному об'єднувалися по 15-20 чоловік, подекуди – 50 [75, с. 397].

Усі спілки засновані селянами наприкінці XIX століття поступово занепали на протязі 3 років, оскільки селяни, котрі об'єднували свої господарства, зовсім не були готові до спільного ведення господарства та проведення розрахунків між собою [72, с. 75].

Оскільки, хліборобські спілки по селах не здійснили особливого впливу на сільське господарство, М. Левитський спрямував свою діяльність на поширення кооперативів у містах, зокрема ним було організовано кооперативи в Одесі, Києві, Вінниці, Єлизаветграді.

Прийняття царським урядом у 1902 році закону, що стосувався діяльності кооперативів, послугувало їх стрімкому збільшенню по містах. Так, майже одночасно у багатьох українських містах виникли виробничі кооперативи інженерів, робітників, вантажників. Ще згодом почали об'єднуватися друкарі. Так, у 1906 році – засновано об'єднання київських друкарів [80].

Наразі, можна відзначити, що враховуючи історичні особливості розвитку кооперативних організацій, створення останніх стало можливим лише з початком реформування аграрного сектору України.

Головною передумовою розвитку кооперативів стало проведення реформування аграрного сектору. Важливу роль зіграла прийнята низка нормативних актів у 1990 році, таких як Земельний кодекс України від 18 грудня 1990 року [3], постанова Верховної ради України «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі» від 13 березня 1992 року [8] та інші. Саме завдяки їм були створені умови для діяльності такого роду організаційно-правових форм.

Сам же виробничий кооператив, як відокремлена організаційно-правова форма, право на самостійне існування отримав після введення в дію частини першої Цивільного кодексу України [4]. Саме там, поняттям «виробничий» охоплено широкий спектр видів господарської діяльності, а не тільки промисловість та ремісництво, як розуміється під поняттям «виробничого» у багатьох країнах світу.

Провівши дослідження загальних передумов до створення кооперативних об'єднань, слід виділити наступні.

По-перше, це створення власності кооперативу, шляхом закупівлі майна, товарів, землі, оренди приміщень, здійснення грошових внесків у організацію кооперативу. Також, сюди можна віднести такі нововведення, як створення правил та статутів для кооперативу та здійснення захисту його інтересів в різноманітних держаних органах [17, с. 15]. Що ж стосується створення соціальної бази кооперативу, то слід зазначити, що зміни відносин в

капіталістичній системі призвели до змін у суспільному становищі, тобто середній клас суспільства отримав розвиток по своєму економічному становищі.

По-друге, це створення необхідних умов для накопичення доходу кооперативу. В даному випадку, розуміється, що майже будь-який кооператив може бути створений тільки у тому разі, якщо громадяни спроможні здійснювати накопичення кооперативного майна та коштів [37, с. 89].

Саме при розвитку капіталізму розвиток товарно-грошових відносин досяг високого рівня та призвів до становлення робочої сили, як товару. Тобто, будь-які робітники, які отримували кошти за свою роботу, були спроможні накопичити грошові кошти, та фінансувати їх у створення кооперативу [52, с. 7]. Так само, як і дрібні власники, котрі здійснювали продаж продукції, виробленої на їхніх підприємствах, мали змогу певні виручені кошти використати для вкладення внеску у кооператив.

Третьою передумовою слід вважати створення кредитно-банківської системи. Тобто, розвиток товарно-грошових відносин створив умови для зародження кредитно-банківської системи. Банківські установи, котрі почали видавати кошти у позику за низькими цінами, посприяли швидкому розвитку кооперативів. В свою чергу останні, мали можливість отримати позики дешевше, та спромоглися до розширення своєї діяльності, і як наслідок, збільшення доходів. Такі сприятливі умови для розвитку кооперативів надали можливість для зміцнення кооперативного руху в ринковій економіці.

Ще однією передумовою, є юридичні наслідки. Варто зазначити, що жоден кооператив не може бути створений, якщо відсутні для того юридичні підстави, тобто певні нормативні акти, закони, на основі яких держава змогла б провести реєстрацію кооперативу як самостійної юридичної особи. Вагомий внесок, щодо законодавчого закріплення кооперації були докладені лобістами-кооператорами з Англії. Саме у зв'язку з цим і пов'язана поява першого закону про кооперативи саме в Англії у 1852 році. Вказаний закон і став фундаментом для розроблення статутів кооперативних організацій [48, с. 117].

Що стосується ідеологічних наслідків, то вагомий внесок зроблений тогочасними ідеологами кооперації. Ідеологами були люди, які повністю розуміли переваги та недоліки створення кооперативних об'єднань, вони розроблювали статuti та нормативні акти, що стосувалися їх діяльності, та безпосередньо займалися створенням кооперативів.

Слід також зазначити, що співвідношення комуністичної ідеології до кооперативних організацій як способу організації господарської діяльності не завжди було однаковим.

Так, в другій половині XIX століття з'явилася так звана теорія «кооперативного соціалізму», так як кооперація було способом переходу від капіталізму в соціалізм [58, с. 11]. Однак, теорія спочатку була оголошена реформаторською. Як спостерігається в подальшому, вже після 1917 року теорія «кооперативного соціалізму» взагалі зазнала глибокої зміни, державами було визнаної її основною моделлю економічного розвитку суспільства [19, с. 93].

Загалом, можна визначити, що світова практика на протязі численних років демонструвала, і наразі продовжує, високий результат діяльності кооперативів, їх вагомий внесок у розвиток економічних і соціальних функцій агропромислового виробництва. Різноманітні кооперативні об'єднання всіляко спрямовують свої внутрішні резерви задля досягнення більшого ефекту в діяльності кожного кооператора.

Кооперативи займають одне з найважливіших місць у сферах продажу, кредитів, постачання, у сільськогосподарському виробництві, у сфері надання різноманітних послуг [20, с. 12]. Трудова участь у виробничих кооперативах у сучасному суспільстві стає дедалі поширенішою. Варто зазначити, що ідеологічну основу виробничих кооперативів становили в минулому та спостерігаються у сучасному суспільстві, кооперативні цінності, такі як: демократія, рівність учасників кооперативу (чітко виражається в принципі голосування в кооперативі – кожен учасник має лише один голос при прийнятті рішень), добросовісність, незалежність тощо.

1.2. Поняття і сутність виробничих кооперативів

Кооперація як самостійне явище розвивається за наявності певних соціальних, економічних та правових умов і становить підґрунтя для формування організаційної структури співпраці людей.

На законодавчому рівні, поняття «виробничий кооператив» закріплено в Законі України «Про кооперацію» [7], а також Господарському [2] та Цивільному кодексах України [4] (далі ГК і ЦК відповідно). Провівши аналіз вказаних нормативно-правових актів, спостерігаються певні відмінності у формулюванні поняття «кооператив».

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про кооперацію» визначення виробничого кооперативу наступне: кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних осіб для спільної виробничої або іншої господарської діяльності на засадах їх обов'язкової трудової участі з метою одержання прибутку [9]. При цьому, в наведеному нормативному акті виділено ряд ознак, що визначають правову природу виробничих кооперативів:

- добровільність об'єднання громадян;
- членство, як принцип діяльності кооперативу;
- спільне здійснення господарської та виробничої діяльності;
- особиста трудова участь членів кооперативу;
- об'єднання членами майнових пайових внесків;
- діяльність, спрямована на отримання прибутку.

Частиною 1 ст. 95 Господарського кодексу України поняття «виробничий кооператив» визначається як: добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності [2]. Частина 1 ст. 163 Цивільного кодексу України [4] містить аналогічне до Господарського кодексу України [2] визначення поняття «виробничого кооперативу».

Порівнюючи вище зазначені нормативно-правові акти, спостерігається, що ГК України та ЦК України додатково виділяють ще такі ознаки виробничого кооперативу, як:

- участь в управлінні підприємством;
- розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової участі [4].

Пантелеймоненко А.О. визначає кооператив як неприбуткове відкрите демократичне об'єднання осіб, що мають на меті спільне вирішення певної економічної проблеми шляхом самоорганізації необхідних послуг [65, с. 124].

К.Р. Добкіна та Т.О. Перерва пропонують визначення «виробничого кооперативу» з урахуванням виключення з Господарського кодексу України таких його ознак, як: «об'єднання майнових пайових внесків», «розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності» та уточнення ознаки «участі в управлінні підприємством» як «самоврядування». Так, під виробничим кооперативом автори розуміють добровільне об'єднання громадян з метою спільного ведення виробничої або іншої господарської діяльності, що створюється на засадах членства, самоврядування та особистій трудовій участі для задоволення економічних, соціальних та інших потреб його членів [31, с. 153].

Вказані автори стверджують, що метою кооперації є, перш за все, задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоуправління та самоконтролю [31, с. 153].

Однак, в літературі спостерігається дещо інша думка стосовно мети кооперації, так В.В. Тропін вважає, що кооператив, як форма господарювання, покликаний, перш за все, працювати з кінцевими споживачами, не містить організаційних резервів для створення, виробництва, глибокої переробки чи з високою часткою доданої вартості, його капіталізація, як правило, набагато перевищує суму пайових внесків членів кооперативу [34, с. 98].

Спостерігається, що науковці дещо по-різному трактують мету та сутність діяльності виробничих кооперативів. З одного боку, кооператив створюється для задоволення потреб та економічних інтересів членів кооперативу, внесення їх трудової частки у його розвиток, а з іншого – задоволення потреб кінцевих споживачів, при цьому участь його членів у розвитку кооперативу не грає великої ролі.

Таким чином, з урахуванням вище викладеного, на нашу думку, найбільш повне визначення виробничого кооперативу має бути наступним: виробничий кооператив є об'єднанням громадян на засадах членства, враховуючи принцип об'єднання майнових, пайових внесків та розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності.

Особливість кооперативів та їх специфічний характер організації знаходить відображення у основоположних принципах кооперації. На міжнародному рівні більше двохсот років у міжнародному кооперативному русі спільнотою розроблювалися певні стандарти на основі яких, наразі, базується діяльність кооперації [27, с. 76].

У вересні 1995 року в Манчестері, на міжнародному рівні XXXI конгресом були схвалені кооперативні принципи Міжнародного кооперативного альянсу. Вони були наступними:

- добровільність і відкритість членства;
- демократичне управління;
- економічна участь;
- самостійність і незалежність;
- освіта, навчання та інформація;
- співробітництво між кооперативами;
- піклування про суспільство [66, с. 87].

Додатково, відповідно до ст. 96 ГКУ визначає принципи діяльності саме виробничого кооперативу, а не кооперації в цілому. До них законотворець відносить:

добровільність членства громадян у кооперативі та вільний вихід з нього (принцип визначає право на добровільне об'єднання громадян у виробничі кооперативи, право на добровільний вихід члена кооперативу тощо);

– особиста трудова участь членів кооперативу у діяльності підприємства (його суть полягає у тому, що члени кооперативу беруть участь у його виробничій діяльності);

– відкритість і доступність членства для тих, хто визнає статут кооперативу, бажає брати участь у його діяльності на умовах, встановлених статутом кооперативу (надає право на вступ до вже створеного кооперативу на підставі подання письмової заяви та здійснення внеску, що передбачений статутом такого кооперативу);

– демократичний характер управління кооперативом, рівні права членів кооперативу при прийнятті рішень (передбачає, що управління кооперативом здійснюється на основі самоврядування та гласності його членів);

– розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх трудової та майнової участі в діяльності кооперативу (передбачає право кожного члена кооперативу отримувати кооперативні виплати (частину прибутку) кооперативу з урахуванням трудової участі його членів);

– контроль членів кооперативу за його роботою в порядку, визначеному статутом (всі органи управління утворені в кооперативі зобов'язані звітувати перед загальними зборами членів кооперативу – основним управлінським органом) [1].

Варто зазначити, що кооператив, як і будь-яка юридична особа, має свої специфічні риси. Кооперативи залежно від функцій та характеру їх діяльності поділяються на види: виробничі, споживчі та обслуговуючі, які в свою чергу поділяються на підвиди: транспортні, гаражні, туристичні, медичні тощо. Однак, самі ж виробничі кооперативи, порівняно з іншими формами кооперації вирізняються набором характерних ознак.

Так, наприклад Г. В. Ільющенко вважає, що виробничі кооперативи провадять господарську діяльність з метою отримання прибутку, тобто

підприємницьку діяльність. Як суб'єкт господарювання виробничий кооператив бере участь у різноманітних господарських правовідносинах. При цьому, кожен виробничий кооператив виступає самостійним і виключним власником належного йому майна [40, с. 158].

На думку В. Ю. Уркевича, котрий займався дослідженням характерних ознак притаманних виробничому кооперативу на прикладі сільськогосподарської кооперації, предметом діяльності сільськогосподарських кооперативів може бути постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів своїм членам, надання таким особам різноманітних послуг. Адже, нормативно, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив визначається як сільськогосподарський кооператив, що утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб – виробників сільськогосподарської продукції для організації обслуговування, спрямованого на зменшення витрат та/або збільшення доходів членів цього кооперативу під час провадження ними сільськогосподарської діяльності та на захист їхніх економічних інтересів [40, с. 28].

На нашу думку, особливістю виробничого кооперативу є, насамперед, можливість отримання прибутку внаслідок реалізації продукції чи надання певних послуг, що здійснюється членами кооперативу. Кооператив такого виду характеризується гнучкістю та адаптованістю до організаційних та соціальних умов, а також має високий ступінь стійкості проти недобросовісних дій керівництва, оскільки участь в його управлінні здійснюється самими членами кооперативу.

Господарська діяльність виробничих кооперативів повинна здійснюватися відповідно до вимог глави 10 Господарського кодексу України [1] та інших законів. Особливості створення та діяльності виробничих кооперативів у сільськогосподарській сфері визначено Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» [14].

Ознаки участі у виробничих кооперативах закріплені в ст. 163 Цивільного кодексу України, а саме, статутом кооперативу може бути передбачено участь у

діяльності виробничого кооперативу на засадах членства також інших осіб. Члени виробничого кооперативу несуть субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом [4].

Однак, на думку В.О. Коверзнева кооперативне законодавство не визначає вимог щодо осіб, які можуть бути асоційованими членами кооперативу. Автор вважає, що членські відносини виникають безпосередньо з самого факту вступу до кооперативу. Для того, щоб стати учасником трудових, майнових та інших відносин (навіть перебуваючи у відносинах членства), необхідна наявність додаткових юридичних фактів або умов, визначених законом чи статутом кооперативу [44, с. 87].

З такою думкою, слід погодитися, оскільки, виробничі кооперативи можуть займатися, до прикладу, постачанням певної сировини (продукції), при цьому здійснюючи свою діяльність з метою отримання прибутку в кінцевому результаті. В даному випадку, необхідною умовою для вступу, буде наявність у особи, яка виявила бажання стати членом кооперативу, певних ресурсів на основі яких є можливість брати безпосередню участь у виробництві такої сировини (продукції) [76, с. 72].

Проте, слід зауважити, що в ст. 10 Закону України «Про кооперацію» все ж таки, передбачено визначення членства у виробничих кооперативах. До членів виробничого кооперативу можуть бути зараховані наступні категорії громадян: громадяни України, іноземці й особи без громадянства, юридичні особи України й іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок і пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, додержуються вимог статуту й користуються правом ухвального голосу [9].

У доповнення до наведеного, ст. 6 Закону України «Про споживчу кооперацію» уточнює умови набуття членства у кооперативах, зокрема визначає поділ членства на дві форми – індивідуальну та колективну. До категорії індивідуальних членів кооперативів можуть бути віднесені фізичні особи, котрі досягли 16-річного віку та виявили бажання взяти участь у діяльності

кооперативу. До колективної форми членства відносяться фермерські господарства, господарські товариства, кооперативні, державні й інші підприємства, що поділяють його цілі та інтереси [10].

Діяльність виробничих кооперативів, з урахуванням обраного виду господарської діяльності, здійснюється на підставі статуту. Дане твердження підтверджується Законом України «Про кооперацію» [7] та Цивільним кодексом України [4]. Додатково, в ст. 164 ЦК України встановлено, що статут затверджується загальними зборами його членів, а також він, окрім загальнообов'язкових вимог до змісту установчих документів, повинен містити відомості про: розмір пайового внеску члена кооперативу; склад і порядок внесення пайових внесків членами кооперативу та про їхню відповідальність за порушення зобов'язання щодо внесення пайових внесків; характер і порядок трудової участі його членів у діяльності кооперативу та їхньої відповідальності за порушення зобов'язань щодо особистої трудової участі; порядок розподілу прибутку і збитків кооперативу; розмір і умови субсидіарної відповідальності його членів за зобов'язаннями кооперативу; склад і компетенцію органів управління кооперативу та про порядок ухвалення ними рішень [4].

Що ж стосується майна виробничих кооперативів, то ст. 10 Закону України «Про кооперацію» містить лише загальні положення щодо джерел його формування, серед яких:

- вступні та членські цільові внески членів виробничого кооперативу, паї та додаткові паї;
- майно, яке передається членами кооперативу на добровільних засадах;
- кошти, котрі кооператив отримує від здійснення господарської діяльності;
- кошти, які кооператив отримує від створення підприємств, установ, організацій.
- майно виробничого кооперативу може формуватися також за рахунок пожертвувань, благодійних внесків, грантів тощо, у грошовій або матеріально-речових формах [9].

При цьому, в ст. 165 Цивільного кодексу України вже більш деталізовано визначено сам порядок формування майна виробничого кооперативу. Так, відповідно майно, що є у власності виробничого кооперативу, поділяється на паї його членів відповідно до статуту кооперативу. Член виробничого кооперативу зобов'язаний внести до дня державної реєстрації кооперативу не менше десяти відсотків пайового внеску, а частину, що залишилася, – протягом року з дня його державної реєстрації, якщо інший строк не встановлений статутом кооперативу. Порядок внесення пайових внесків членами виробничого кооперативу встановлюється статутом кооперативу і законом [4].

Варто зазначити, виробничий кооператив незважаючи на свою складну управлінську структуру, не наділений правом випускати акції.

Ст. 164 ЦК України передбачає, що прибуток виробничого кооперативу розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, якщо інший порядок не встановлений статутом кооперативу. Майно, що залишилося після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог його кредиторів, розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, якщо інший порядок не встановлений статутом кооперативу [4].

1.3. Зарубіжний досвід щодо правового статусу виробничих кооперативів

Закордонна теорія кооперації характеризує кооперативи як певні самостійні структурні елементи соціальної економіки. Діяльність кооперативів безпосередньо зосереджується на використанні місцевих сировинних, кадрових та виробничих ресурсів, вони здійснюють забезпечення певними товарами, послугами як членів самого кооперативу, так і населення певного регіону, де діє кооператив.

В Європейському Союзі основну частку займають кооперативи, головною функцією яких є заготівля, переробка і збут сільськогосподарської продукції. При

цьому, основна частина кооперативів продає сільськогосподарську продукцію не у вигляді сировини, а здійснює її обробку, пакування.

Так, наприклад у Данії кооперативи здійснюють переробку 90% молока, 90% масла і сиру, що експортується кооперативами. Кооперативи Скандинавії займаються переробкою та реалізацією близько 80% м'яса та молока. У Нідерландах кооперативи реалізують 95% та 90% вовни, майже всі овочі, 90% вершкового масла, 85% сиру, 75% молочного порошку та близько 60% згущеного молока [57, с. 10].

Варто зазначити, що велику групу складають кооперативи, що займаються виробничо-технічним забезпеченням. Так, кооперативні організації Фінляндії та Швеції постачають своїм членам 60% засобів виробництва, Франції та ФРН – 50% кормів та добрив [53, с. 264], Нідерландів – 55% кормів та третину мінеральних добрив. Майже 60% збуту сільгосппродукції Франції припадає на кооперативи. У Канаді кооперація – це 52% постачання нафтопродуктів, 13% добрив і хімікатів, 14% кормів для тварин та понад 50% продажу яєць і птиці [57, с. 11].

Розглянемо більш детально діяльність виробничих кооперативів, що відносяться до першої групи на прикладах деяких країн.

Кооперативи Швеції забезпечують продаж близько 80 % товарної продукції виробленої фермерами, забезпечують забій 78 % худоби, збирання 80 % зерна, 75 % яєць, у лісозаготівельній галузі є власниками найбільшого у світі підприємства з виробництва гідропульпи. Кооперативний рух у Швеції постійно підтримується державою, шляхом надання податкових пільг, субсидій [25, с. 15].

У Фінляндії кооперативами охоплено майже всі фермери. Кооперативи постачають до 50 % добрив, 65 % кормів, 40 % техніки та палива [4, с. 16]. Робота кооперативів базується в основному на інфраструктурі фінських сіл. Хоча відповідно до законодавства, особливих переваг для діяльності кооперативів, не передбачено, саме Фінляндія вважається однією з провідних країн світу із найбільш розвиненими кооперативними технологіями.

Друга група включає такі країни як: Німеччина, Данія, Нідерланди, Великобританія та Бельгія. У цих країнах здійснюється оподаткування доходів

членів, які вони отримують у вигляді дивідендів вже після розподілу прибутків кооперативної організації [54, с. 16].

Досить цікавою є ситуація у Німеччині. Так, державна підтримка кооперації в цій країні здійснюється шляхом встановлення певного рівня заготівельних цін, обмеження виробництва окремих видів продукції і стимулювання розвитку сільських територій. Держава надає фінансову допомогу офіційно зареєстрованим кооперативам та їхнім спілкам протягом п'яти років. У перший рік розмір фінансової допомоги кооперативним формуванням становить до 3% виручки від продажів кооперативу, у другий - 2%, в третій, четвертий і п'ятий - до 1% [93]. Також здійснюється субсидування кооперативних об'єднань, за умови, що субсидія не повинна перевищувати у перший рік 60%, у другий - 40%, у третій, четвертий і п'ятий - 20% адміністративно-управлінських витрат кооперативу [25, с. 57].

У Данії взагалі відсутнє спеціальне законодавство, яке регулювало б діяльність кооперативів, відповідно це надає їм змогу самостійно приймати статuti, в залежності від специфіки діяльності кооперативу. Кооперативи можуть створюватися у формі як компаній, так і асоціацій. Кооперативні організації там, приймають активну участь у сферах безпеки харчування, сільського розвитку.

Третя група включає Італію, Іспанію, Францію, Грецію, Португалію, Польщу, Швейцарію, Канаду та США [38, с. 140].

Законодавство Португалії передбачає численну кількість пільг для кооперативів. Наприклад, вони звільнені від податку на корпорації, податку на капітал, додаткового податку та податку на будови, що використовуються під офіси та для здійснення господарської діяльності [38, с. 141].

Італійське законодавство характеризується відсутністю подвійного оподаткування; звільненням кооперативів від податку на корпорації протягом перших 10 років, пільговим оподаткуванням в подальшому. Податок з кооперативів в Італії є диференційованим відносно розміру соціальних виплат та виплат винагород. Якщо на ці виплати припадає більше 60% усіх витрат кооперативу, то вони підлягають звільненню від сплати прибуткового податку,

якщо від 40 до 60% витрат кооперативу, то кооператив отримує знижку з прибуткового податку у розмірі 50% [101, с. 1].

У Франції кооперативи звільнені від податку на прибуток в частині діяльності, що пов'язана з наданням послуг членам кооперативу [78, с. 64]. При цьому, вони можуть надавати послуги третім особам, але вже зі сплатою податків на загальних підставах. У Франції здійснюється стимулювання діяльності кооперативів шляхом надання певних компенсацій від держави. Наприклад, держава компенсує 20% вартості машин і обладнання, придбаних членами кооперативу колективно. Кооперативи можуть брати участь в інвестиційних програмах підтримки малого і середнього бізнесу.

Канадські кооперативи мають право реєструватися як комерційні, так і некомерційні організації. Некомерційні звільнюються від сплати податку на прибуток та отримують відшкодування ПДВ. Кооперативи в Канаді мають менше податкових пільг, ніж у Франції, проте вони мають ряд державних та регіональних програм підтримки, якими можуть скористатися сільськогосподарські кооперативи, наприклад Програма сільськогосподарської адаптації передбачена на 5 років, вартість якої 163 мільйонів доларів. Основною метою зазначеної програми є сприяння допомоги в реагуванні на нові та актуальні проблеми, використання існуючих можливостей, пошук рішень, розроблення пілотних проектів, що сприятиме адаптації та конкурентоспроможності сільськогосподарського сектора [25, с. 46-59].

Що ж стосується законодавства, то кооперація в Канаді регулюється Кооперативним актом [25, с. 21]. На основі цього акту додатково розроблено Кооперативні акти провінцій. Так, до прикладу, Кооперативний акт провінції Квебеку вимагає від кооперативних організацій сталий, неподільний фонд у розмірі 10% річного прибутку, аж поки розмір резерву не зросте до 40% власних зобов'язань.

В Іспанії для кооперативів законодавством передбачається знижена ставка податку на прибуток у розмірі 26%, якщо розмір дивідендів менше 15%, вони

звільняються від оподаткування взагалі. Для обслуговуючих кооперативів передбачається звільнення від податку на майно [57, с. 17].

Система оподаткування сільськогосподарських кооперативів у Польщі передбачає звільнення сільськогосподарських кооперативів від прибуткового податку для юридичних осіб та податку на нерухомість.

Кооперативам Греції надаються пільги при купівлі нерухомості, заснуванні підприємств, не оподатковуються будь-які інвестиції та членські внески до кооперативів [25, с. 68-75].

За законодавством США встановлюється неприбутковий статус кооперативів, тому вони не обкладаються податком на прибуток. До того ж, в США передбачено можливість для кооперативів отримати певне кооперативне кредитування з державного бюджету на строк 50 років. При цьому, до державної кооперативної системи виробничого кредиту входять 12 окружних банків, 500 місцевих асоціацій кооперативів виробничого кредиту. Асоціації кооперативів виробничого кредиту спеціалізуються на короткостроковому і середньостроковому кредитуванні від 1 місяця до 5 і більше років під 5-8% річних [28, с. 48].

Також слід зазначити, що в США складають загальновизнані міжнародні документи та національне законодавство. Організаційно-правовою основою діяльності кооперативів різного спрямування є їх статuti. Внутрішні відносини регулюються контрактами. В США функціонує департамент сільського господарства (USDA), який відповідає за реалізацію державної політики в галузі продовольства та сільського господарства і, продовольчої безпеки, за розвиток сільських районів, фінансування в галузі сільського господарства та наукових досліджень. Департамент також розробляє матеріали для допомоги кооперативам на різних стадіях розвитку. До них відноситься: 1) методичні рекомендації з бухгалтерського обліку та фінансової звітності; 2) посібник «Як створити кооператив» в США всі члени правління кооперативу [71, с. 45].

Отже, як вбачається з викладеного, численна кількість розвинених країн світу на законодавчому рівні визначили вагому роль кооперативних організацій у

вирішенні економічних та соціальних проблем у їх місцевості, та надають їм різноманітні пільги, зокрема податкові. З проведеного аналізу видно, що кооперативи в деяких країнах не наділені пільгами взагалі і сплачують податки на загальних підставах, однак все ж спостерігається тенденція підтримки кооперативної діяльності державою. Найбільшою є група країн, де кооперативи звільнені від обкладення багатьма податками або ж сплачують їх на пільгових умовах.

Досвід зарубіжних країн показує, що вагома роль у формуванні кооперативних моделей належить традиційності, яку підкріплено певними заходами державної підтримки. Особливості національного законодавства зарубіжних країн дають змогу визначити певні види моделей внутрішнього управління кооперативами, а саме: вільне та регламентоване [35, с. 81].

Провівши аналіз підходів державного регулювання розвитку кооперації в зарубіжних країнах, то також можна здійснити їх поділ на певні види:

- постійне втручання державних органів певної країни, шляхом прямої підтримки кооперативів з боку держави (в тому числі, прийняття спеціальних законів);
- опосередковане втручання, через формування сприятливих умов для розвитку кооперативного руху.

Варто зазначити, що задля підтримки та розвитку кооперативних організацій було створено Європейське кооперативне об'єднання. До його складу ввійшли 6 європейських кооперативних об'єднань та 171 національних кооперативних організацій з різних країн Євросоюзу. Їх діяльність спрямована на різні сфери економіки, в тому числі: банківська діяльність, роздрібна торгівля, аптечна справа, будівництво тощо. Ці кооперативи об'єднують близько 163 млн. членів, мають 267 тис. кооперативних підприємств з числом працівників 5,4 млн. [100].

Загалом же, можна визначити, що кооперативна діяльність в зарубіжних країнах характеризується рядом ознак:

- активна державна підтримка та стимулювання розвитку кооперації;

- здійснення великого обсягу операцій (зокрема, продаж товару подекуди сягає позначки в 20 млрд євро);
- постійне розширення кооперативного сектору, шляхом запровадження нових видів діяльності;
- запровадження інновацій в кооперативний сектор;
- висока конкурентоспроможність кооперативних організацій (оскільки, численність кооперативних організацій в деяких країнах налічує близько 50 тис.) [60, с. 32].

У зв'язку зі значним поширенням та розвитком кооперативних організацій, відповідно спостерігається, що кожна країна зазнала розвитку і кооперативного права, а саме нормативне закріплення основ діяльності кооперативних організацій.

Так, варто зазначити, що визначення поняття «виробничого кооперативу» повинно бути чітким, таким щоб виключати в майбутньому будь-які розбіжності в його розумінні.

Необхідно зазначити, що завдяки визначенню поняття «кооператив», одразу розкривається його організаційна структура, оскільки зміст певного визначення певним чином виражає ознаки діяльності.

На міжнародному рівні відомі два визначення кооперативних організацій, при цьому одне було запропоновано Міжнародним кооперативним альянсом, друге — Міжнародною організацією праці.

Відповідно, перше визначає кооператив як: незалежне об'єднання осіб, які добровільно згуртовуються для задоволення своїх соціальних та економічних потреб і прагнень через підприємство, що є спільною власністю і демократично контролюється.

Згідно, другого кооператив — це асоціація осіб, які добровільно об'єдналися з метою задоволення спільних потреб шляхом утворення демократично контрольованого підприємства, і які зробили рівномірні внески в капітал свого товариства та погодилися поділити ризик та зиск від діяльності, в якій вони активно беруть участь.

Варто визначити, що надані визначення носять лише рекомендаційний характер, та в жодному разі не зобов'язують до обов'язкового використання всіма країнами.

Кооперативні закони, національні і регіональні, котрі приймаються на загальному рівні, повинні слугувати створенню певного правового поля, де організаційна структура кооперативу працювала б ефективно. Відповідно, для цього повинні існувати юридичні норми, котрі знайшли б своє висвітлення у кооперативних принципах.

Наразі, у світі існує численна кількість міжнародні кооперативних організацій, котрі створюються задля досягнення певної мети. Розглянемо найбільш відомі.

Як зазначалося вище, наймасштабнішою міжнародною кооперативною організацією є Міжнародний кооперативний альянс. Основними цілями його діяльності є:

- сприяння світовому кооперативному рухові, взаємодопомозі та демократії;
- заохочення і захист кооперативних цінностей і принципів;
- стимулювання обміну інформацією та практичної співпраці між членами МКА;
- рекомендації із захисту інтересів своїх членів;
- представництво кооперативного руху в ООН та інших міжнародних організаціях;
- забезпечення економічного і соціального прогресу людей, і, таким чином, сприяння миру і міжнародній безпеці.

Всі члени та організації, що об'єднуються навколо нього, зобов'язані дотримуватися принципів та політики альянсу. Міжнародний кооперативний альянс здійснює захист інтересів своїх учасників, здійснює захист своїх членів у судових справах, що пов'язані з дискримінаційними діями щодо кооперативів, їх членів чи їх власності [50, с. 17]. Варто зазначити, що альянс має статус консультанта «категорії А» Економічної і соціальної ради ООН, а також в

Міжнародній організації праці та Продовольчій і сільськогосподарській організації, а також в Організації з питань освіти, науки і культури та Міжнародному агентстві атомної енергії.

Ще однією, з найвідоміших кооперативних товариств є Комітет сприяння і надання допомоги кооперативам. Створений він в 1971 році за ініціативи Міжнародного кооперативного альянсу. Основна метою створення кооперативу є сприяння поширення кооперативного руху в країнах, що розвиваються, проведення дослідницької роботи, щодо кооперативної діяльності та проведення форумів щодо розвитку кооперації [50, с. 18].

Наступним, ще одним відомим на сьогоднішній день, кооперативом є Всесвітня рада кредитних спілок, котра почала діяти з 1970 року (США). Створена вона з метою надання допомоги своїм членам по створенню кредитних спілок, організації їх діяльності, а також надання фінансової підтримки розвитку таких спілок.

Міжнародна конфедерація народного кредиту працює з 1952 році у Франції. Метою діяльності є встановлення тісних, економічних зв'язків між її членами, проведення обміну досвідом та представлення інтересів кооперативних несільськогосподарських банків поза межами держави, здійснення розвитку кредитної системи.

Ще однією відомою кооперативною організацією є Генеральний комітет з сільськогосподарської кооперації заснований в 1959 р. в Бельгії. Основна діяльність спрямована на захист інтересів сільськогосподарських кооперативів в Євросоюзі, а також допомога в розвитку та налагодженні гнучких зав'язків між сільськогосподарськими кооперативами у Європі.

У Бельгії наприкінці ХХ століття було отворено ще низку кооперативних організацій, котрі відомі і на сьогодні, а саме:

— у 1962 році — Європейська асоціація споживчих кооперативів. Свою діяльність спрямовував і продовжує наразі, на розвиток та розширення роботи споживчих кооперативних організацій, а також здійснює представництво їх інтересів у відносинах з Євросоюзом.

– Асоціація європейських організацій страхування і взаємодопомоги розпочала свою роботу в 1978 році, з метою сприяння розвитку міждержавного співробітництва, що стосується страхувального бізнесу. Також здійснює представництво інтересів свої членів перед у Євросоюзі.

– Спілка незалежних роздрібних торговців (м. Брюссель, Бельгія) створена в 1963 р. для координації і представлення на європейському рівні інтересів несільськогосподарських торгівельних і сервісних кооперативів;

– у 1970 році — Європейська асоціація кооперативних банків. Створювалася з ціллю відстоювання інтересів свої членів у європейській спільноті щодо оподаткування, ринку капіталу, вирішення питань стосовно законодавства, а також фінансових проблем.

До того ж, слід звернути увагу, що активна участь у розвитку кооперації приділяється такими організаціями як: Міжнародна організація праці, Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури, котрі проводять фінансування розвитку кооперативного сектору в численних країнах світу [94, с. 201].

Отже, можна зазначити, що об'єднання кооперативів відіграють значну роль для розширення ділових, економічних відносин на міждержавному рівні, це сприяє створенню нових кооперативів та слугує розширенню комерційної діяльності. Як приклад, в 1974 року з метою закупівлі нафтопродуктів для своїх членів було утворено Міжнародну кооперативну нафтову асоціацію, котра володіє декількома нафтопереробними заводами в різних країнах на сьогоднішній день [95, с. 107].

З урахування викладеного, доходимо до висновку, що протягом ХХ століття кооперативний рух в міжнародних країнах зазнав великого розвитку. Цей розвиток проявився у збільшенні кількості кооперативів, розширенні сфер їх господарської діяльності, встановленні ділових зав'язків поза межами однієї держави, а також призвів до становлення кооперації, як самостійної діяльності, на рівні з іншими видами господарської діяльності. Це призвело до запровадження

змін в законодавство країн, створення умов для вільного функціонування кооперативами, запровадження нових систем оподаткування в державах.

На сьогодні, кооперативні організації вільно демонструють самостійність на ринку послуг [42, с. 63], спостерігається тенденція до постійного збільшення їх кількості та посилення дії кооперативного сектора у вирішенні масштабних питань економіки.

Так, академік В. Семчик у кооперації вбачає шлях до відродження села. Свої висновки він підтверджує посиланням на закордонний досвід, і стверджує, що виробничі сільськогосподарські кооперативи успішно працюють в Ізраїлі, Франції, Іспанії, Угорщині, Росії, Китаї та інших країнах світу [79].

На нашу думку, такий розвиток є дійовим способом забезпечення конкурентоспроможності товаровиробників, оскільки як вбачається, успішна діяльність кооперативів призводить до зниження попиту до залучення посередників для продажу товару, сприяє збільшенню зайнятості населення, так як кількість кооперативів, як відповідно і кількість членів, постійно збільшується. А врахувавши, що основну частину ринку починають займати виробничі кооперативи, відповідно і держава всіляко сприяє розвитку кооперативного руху. Кооперація надає змогу брати участь у виробництві, продажу продукції на міждержавному рівні, дозволяє самостійно контролювати ризики, отримувати прибутки як від виробництва так і від подальших стадій руху продукції.

РОЗДІЛ II

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ

2.1. Порядок створення виробничих кооперативів

Виробничий кооператив здійснює свою діяльність згідно чинного законодавства України, та у відповідності до положень, що містяться в статуті кооперативної організації.

Як передбачається ст. 164 Цивільного кодексу України установчим документом виробничого кооперативу є його статут, що затверджується загальними зборами його членів [4]. Аналогічна позиція підтверджується ст.8 ЗУ «Про кооперацію» [7]. Точно так само, як і на будь-якому підприємстві, вимоги статуту кооперативу є обов'язковими до виконання всіма його членами та його керівними органами.

Створення виробничого кооперативу передбачає собою наявність певних умов та передбачає собою певний порядок.

Слід зазначити, що задля створення кооперативу створюється ініціативна група, що являє собою об'єднання виробників зі спільними інтересами, котрі мають на меті створити кооперативну організацію. При цьому, згода щодо створення кооперативної організації, як правило, затверджується підписом в Протоколі про наміри. Далі, такою групою, здійснюється розробка концепції діяльності кооперативу, з урахуванням майбутніх потреб його членів, ринкових умов та матеріальної бази.

В подальшому, здійснюється розробка статуту кооперативу, створення загальних зборів та проведення реєстрації на державному рівні.

Перед розробкою установчого документу кооперативної організації, необхідно визначитися з назвою кооперативу. Так, в ст. 95 Цивільного кодексу України передбачено, що найменування виробничого кооперативу повинно містити слова «виробничий кооператив» або «кооперативне підприємство» [4].

Розробка статуту передбачає дотримання наявності у ньому певних вимог, що закріплені в законодавстві. Зокрема, ст. 88 Цивільного кодексу України передбачається, що статут повинен містити:

- найменування юридичної особи,
- органи управління товариством, їх компетенція та порядок прийняття ними рішень;
- порядок вступу до товариства та виходу з нього, якщо додаткові вимоги щодо змісту статуту не встановлені цим Кодексом або іншим законом [4].

Умови, що передбачені ч.2 ст. 164 ЦК України:

- розмір пайового внеску члена кооперативу;
- склад і порядок внесення пайових внесків членами кооперативу та про їхню відповідальність за порушення зобов'язання щодо внесення пайових внесків;
- характер і порядок трудової участі його членів у діяльності кооперативу та їхньої відповідальності за порушення зобов'язань щодо особистої трудової участі;
- порядок розподілу прибутку і збитків кооперативу;
- розмір і умови субсидіарної відповідальності його членів за зобов'язаннями кооперативу;
- склад і компетенцію органів управління кооперативу та про порядок ухвалення ними рішень [4].

Додатково, ст. 8 Закону України «Про кооперацію» передбачено умови, котрі не містяться вище, але є обов'язковими:

- мета створення кооперативу і вичерпний перелік видів його діяльності;
- склад його засновників;
- порядок внесення змін до статуту кооперативу;
- форми участі членів кооперативу в його діяльності;
- порядок формування, використання та розпорядження майном кооперативу;
- порядок обліку і звітності у кооперативі;

- порядок реорганізації і ліквідації кооперативу та вирішення пов'язаних з цим майнових питань;
- порядок скликання загальних зборів;
- умови і порядок повернення паю [13].

Рішення про створення кооперативу оформлюється відповідним протоколом, що оформлюється його установчими зборами. Дане положення закріплено в статті 7 ЗУ «Про кооперацію» передбачено, що кооператив створюється його засновниками на добровільних засадах, при цьому засновниками кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, а також юридичні особи України та іноземних держав, які беруть участь у діяльності кооперативів через своїх представників [9].

Рішення про створення кооперативу приймається його установчими зборами та оформляється у вигляді протоколу, що підписується головою та секретарем зборів. Додатково, як вбачається зі статті 7 Закону України «Про кооперацію», в протоколі вказуються особи, які брали участь в установчих зборах та зазначається наступна інформація щодо них:

- фізичні особи вказують своє прізвище, ім'я та по батькові, а також паспортні дані (або ж дані документа, який його замінює);
- юридичні особи – прізвище, ім'я та по батькові представника, довіреність або інший документ, що засвідчує його повноваження, а також дані про державну реєстрацію юридичної особи, яка підтверджується відповідним документом з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

Інформація про фізичну особу засвідчується її особистим підписом, а про юридичну особу – підписом її представника [7].

Засновники кооперативу повинні оформити у нотаріуса довіреність на створення кооперативу та підписати статут кооперативу.

При створенні кооперативу необхідно враховувати той факт, що чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж три особи, та в обов'язковому

порядку, при створенні кооперативу складається список членів та асоційованих членів кооперативу, який затверджується загальними зборами [41].

Підсумуючи вище викладене, можна зазначити, що задля підготовки документів до подачі їх на реєстрацію, необхідно визначитися з наступною інформацією:

- визначення виду кооперативу та його предмету діяльності;
- копії паспортів засновників кооперативу;
- копії ідентифікаційних номерів засновників;
- дані про місцезнаходження кооперативу;
- напрями діяльності кооперативу (для статуту та реєстраційної картки);
- система оподаткування.

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про кооперацію» державна реєстрація кооперативу проводиться в порядку, передбаченому законом [13]. При цьому, процедура державної реєстрації юридичних осіб регулюється законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [6].

Відповідно, дослідивши чинне законодавство, вбачається, що кооператив реєструється у загальному порядку, передбаченому для реєстрації будь-якого суб'єкта господарювання, проте з урахуванням певних вимог до оформлення його установчих документів.

Так, чинними нормативними актами передбачається, що документи, котрі подаються для реєстрації, повинні бути викладені державною мовою, мати розбірливо написаний текст, не повинні містити дописок або виправлень, а установчий документ, додатково, повинен бути прошитий, пронумерований, підписаний засновниками.

Сам порядок проведення реєстрації на підставі поданих для неї документів, передбачається частиною 2 ст. 25 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань». Він передбачає наступні етапи:

- заповнення форми заяви про державну реєстрацію – у разі подання документів особисто заявником (за бажанням заявника);
- прийом документів за описом – у разі подання документів у паперовій формі;
- виготовлення копій документів в електронній формі – у разі подання документів у паперовій формі;
- внесення копій документів в електронній формі до Єдиного державного реєстру;
- перевірку документів на наявність підстав для зупинення розгляду документів;
- перевірку документів на наявність підстав для відмови в державній реєстрації;
- прийняття рішення про проведення реєстраційної дії – для громадських формувань, символіки та засвідчення факту наявності всеукраїнського статусу громадського об'єднання;
- проведення реєстраційної дії (у тому числі з урахуванням принципу мовчазної згоди) за відсутності підстав для зупинення розгляду документів та відмови в державній реєстрації шляхом внесення запису до Єдиного державного реєстру;
- формування та оприлюднення на порталі електронних сервісів виписки, результатів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації та установчих документів;
- видача за бажанням заявника виписки з Єдиного державного реєстру у паперовій формі за результатами проведеної реєстраційної дії (у разі подання заяви про державну реєстрацію у паперовій формі) [6].

Як вбачається з викладеного, проведення реєстраційних дій на першому етапі передбачає собою подачу певного пакету документів, на основі вже яких і проводиться реєстрація суб'єкта господарювання. У відповідності до ст. 17 Закону «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» заявником для проведення реєстрації необхідно подати:

- заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи;
- заява про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість, та/або заява про включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій за формами, затвердженими відповідно до законодавства, – за бажанням заявника;
- примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу, про створення юридичної особи;
- установчий документ юридичної особи – у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документа;
- документ про сплату адміністративного збору [6].

Державний реєстратор не вправі вимагати будь-яких допоміжних документів, для проведення реєстрації, окрім тих, що зазначені вище.

Відповідальність за невідповідність установчих документів виробничих кооперативів законодавству несуть особи, які подають документи для державної реєстрації.

У разі наявності всіх документів, що зазначені вище, орган державної реєстрації зобов'язаний провести розгляд поданих документів на їх відповідність законодавству, та протягом 24 годин після їх надходження, крім вихідних та святкових днів, провести реєстрацію кооперативу. У випадку, якщо буде виявлено невідповідність поданих документів вимогам чинного законодавства, а саме, якщо подано документи чи зазначено відомості неповністю; виявлено невідповідність даних, що зазначені в заяві про реєстрацію, даним, що містяться в інших документах; не сплачено адміністративний збір або сплачено його не в повному обсязі тощо, державний орган державної реєстрації вправі зупинити розгляд документів на строк до 15 календарних днів. При цьому, документи, які потребують внесення відповідних корективів повертаються заявнику.

Додатково, законодавець передбачає випадки, в яких реєстраційним органом може бути відмовлено в проведенні реєстрації. Такі, випадки

передбачаються статтею 28 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань», зокрема, якщо подано документи особою, яка не має на це повноважень; у державному реєстрі містяться відомості про судові рішення щодо заборони проведення реєстраційної дії; не усунуто підстави для зупинення розгляду документів протягом встановленого строку; документи суперечать Конституції та законам України; найменування не відповідає вимогам закону тощо. У такому разі документи, що подані для державної реєстрації повертаються заявникові [6].

Отже, як вбачається з викладеного, задля проведення реєстрації кооперативу необхідно підготувати пакет документів, який включатиме заяву про реєстрацію кооперативної організації, нотаріально засвідчену копію рішення про створення кооперативу, статут та квитанція про сплату адміністративного збору. Розробку документів необхідно здійснювати з урахуванням умов, що передбачаються зокрема статтями 15, 16 та 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [6].

Слід також зауважити, що у разі виникнення будь-яких змін в даних, що вносяться до єдиного державного реєстру, необхідно в обов'язковому порядку повідомляти про такі зміни, шляхом подання оновлених документів, оскільки відомості, що містяться в Єдиному державному реєстрі, використовуються для ідентифікації юридичної особи або її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, фізичної особи-підприємця, у тому числі під час провадження ними господарської діяльності та відкриття рахунків у банках та інших фінансових установах. Дане твердження законодавчо закріплено в статті 10 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [6].

Орган державної реєстрації веде облік суб'єктів підприємницької діяльності, починаючи з дати державної реєстрації або з дати взяття їх на облік або з дати взяття їх на облік органом державної реєстрації за новим місцезнаходженням.

2.2. Припинення діяльності виробничих кооперативів

Поняття «припинення діяльності» на законодавчому рівні не закріплено, однак, за доктринальним розумінням під «припиненням діяльності» слід вважати певні підстави, зокрема юридичні обставини, за наявності яких у суб'єкта господарювання втрачається можливість існувати самостійно та займатися господарською діяльністю.

Припинення суб'єкта господарської діяльності, в тому числі і виробничого кооперативу, становить собою певний процес та сукупність дій, точно так само як і створення.

Статтею 104 Цивільного кодексу України передбачено, що юридична особа припиняється у результаті реорганізації (приєднання, злиття, поділу, перетворення) або ліквідації. Юридична особа вважається такою, що припинилася з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення [4].

Додатково, в Господарському кодексі України [2] більш деталізовано, яким чином проводиться припинення діяльності. Так, згідно ст. 30 Господарського кодексу України припинення діяльності суб'єкта господарювання здійснюється шляхом його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації – за рішенням власника (власників) чи уповноважених ним органів, за рішенням інших осіб – засновників суб'єкта господарювання чи їх правонаступників, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – за рішенням суду [2].

Як вбачається з викладеного, закріплено три способи припинення діяльності суб'єкта господарювання, тобто реорганізація, ліквідація, при цьому реорганізація може бути проведена шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення, а ліквідація – за рішенням засновників (у випадку виробничого кооперативу – за рішенням загальних зборів членів кооперативу), або ж за рішенням суду.

Причинами для припинення діяльності кооперативу на добровільних умовах можуть виступати як об'єктивні підстави, до прикладу – фінансово-економічний стан, так і суб'єктивні – небажання продовжувати діяльність [97, с. 301].

Підставою, що може послугувати припиненню діяльності в примусовому порядку кооперативної організації, може, до прикладу стати зайняття забороненою законом діяльністю.

Основна відмінність між ліквідацією та реорганізацією полягає у тому, що в першому випадку має місце остаточне припинення будь-якої діяльності якогось суб'єкта господарювання, у другому – припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову. В обох випадках «припинення суб'єкта господарювання» суб'єкт, що припиняється, більше не існуватиме. У зв'язку з ліквідацією суб'єкта припиниться і його діяльність, у зв'язку ж із реорганізацією вона триватиме, але вже не в колишній (яка існувала до реорганізації), а в новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання [85, с.73].

2.2.1. Припинення діяльності виробничого кооперативу шляхом реорганізації

Більшість науковців у своїх працях сходяться до єдиної думки, що поняття «реорганізація» за своїм змістом досить тісно пов'язане з ліквідацією юридичної особи. Так, до прикладу Є.О. Суханов визначає реорганізацію юридичних осіб як припинення, яке тягне перехід прав та обов'язків раніше існуючих юридичних осіб до інших юридичних осіб [86, с. 148].

За думкою С. В. Мартишкіна, реорганізація – це особливий процес, в результаті якого відбувається припинення та / або створення юридичної особи, що зумовлено переходом прав і обов'язків юридичної особи – правонапередника у порядку правонаступництва до іншої юридичної особи – правонаступника [56, с.7].]. Схожий науковий підхід висловлюється й іншими вченими, зокрема П. П. Черевко [96, с. 11].

За законодавством США, до прикладу, термін «реорганізація» має досить широке значення та включає як ті види операцій, при яких відбувається припинення діяльності юридичної особи, так і ті, при здійсненні яких юридична

особа продовжує існувати: взаємний обмін акціями, рекапіталізація, відчуження майна у процесі процедури банкрутства тощо [18, с. 143].

Українське законодавство, що регулює діяльність виробничих кооперативів, чітко не визначено поняття «реорганізації», проте передбачаються її різновиди.

Так, відповідно до статті 28 Закону України «Про кооперацію» реорганізація кооперативу може бути здійснена таких формах:

- злиття;
- приєднання;
- поділ;
- виділення;
- перетворення [7].

Вказаною статтею також передбачено, що будь-яка форма реорганізації може бути здійснена лише добровільно за рішенням загальних зборів членів кооперативу, при цьому всі права та обов'язки кооперативу переходять до його правонаступників.

Додатково, законодавець у статті 109 Господарського кодексу України передбачив, що виробничий кооператив за рішенням загальних зборів членів кооперативу може бути реорганізований у підприємства інших форм господарювання в порядку, визначеному статутом кооперативу відповідно до вимог цього Кодексу [2].

Слід також зауважити, вчені зазначені вище форми реорганізації поділяють на дві групи:

- за яких кооператив припиняється як юридична особа (злиття, поділ, перетворення);
- за яких кооператив як юридична особа зберігається (приєднання, виділення) [69, с. 283]

Розглянемо детальніше кожен із форм реорганізації.

Так, під «злиттям» розуміється об'єднання декількох юридичних осіб в одну нову юридичну особу [98, с. 145]. Важливим аспектом при цьому є те, що при

злитті юридичні особи передають свої права та обов'язки новоствореній юридичній особі.

Сама по собі форма реорганізації як злиття, може існувати тоді, коли декілька (дві чи більше) кооперативних організацій об'єднуються в новий кооператив, та самостійно припиняють самостійно існувати. Вданому випадку, важливо не сплутати злиття та вступ у члени до іншої кооперативної організації. До прикладу, виробничий кооператив може вступити до обслуговуючого кооперативу, однак як самостійний суб'єкт господарювання він продовжує існувати, при цьому володіє певними правами та здійснює обов'язки як член обслуговуючого кооперативу.

Форма реорганізації як «злиття» може бути проведена на основі прийнятого рішення загальними зборами, тих кооперативів, котрі зливаються. Загальні збори, у такому випадку, затверджують правочин, на підставі якого проводитиметься злиття кооперативу. На підставі правочину про злиття здійснюється розробка установчих документів новостворюваного кооперативу, в яких обов'язково зазначається про правонаступництво кооперативів, що злилися, та зазначається його нова назва.

Схожою за своєю суттю до «злиття», є така форма реорганізації як «приєднання», при якій одна кооперативна організація входить до складу іншої кооперативної організації, та продовжує своє існування в подальшому, проте вже більш ширше [41]. Важливим є те, що кооператив, що приєднується, припиняє діяти самостійно та всі права і обов'язки кооперативу, цілковито переходять до кооперативної організації, до якої приєдналися.

Так само, як і при злитті, загальним зборами приймається рішення про проведення приєднання та важливим елементом, у даному випадку, є те, що рішення повідомляється всім кредиторам кооперативу за певний строк для того, щоб вони мали інформацію куди звертатися задля задоволення своїх вимог.

Отже, як вбачається з викладеного, кооперативні організації, що провели реорганізацію шляхом злиття або приєднання до іншого кооперативу, припиняють свою діяльність як самостійні суб'єкти господарювання, а їх права та

обов'язки, у разі злиття передаються до новоствореного кооперативу, а у разі приєднання — до існуючого кооперативу, до якого увійшли інші кооперативи.

У разі поділу кооперативу проводиться розділ одного кооперативу на два та більше нових, при цьому перший кооператив припиняє існувати, а його майно поділяється між новими кооперативами. Варто зазначити, що поділений кооператив повністю припиняє своє існування з дати державної реєстрації новостворених кооперативів. Нові кооперативи отримують усі права та обов'язки поділеної кооперативної організації, у відповідності з постановою, що приймається загальними зборами членів кооперативу.

Ще одним видом реорганізації є перетворення на господарські товариства різних видів. Основна відмінність кооперативної організації від господарського товариства полягає в тому, що в кооперативах обов'язковою умовою виступає трудова участь його членів, що не спостерігається у господарському товаристві. Під «виробничим кооперативом» мається на увазі об'єднання осіб, тоді коли під «господарським товариством» — капітали різних осіб. Однак, слід зазначити, якщо виокремити частки кожного з членів у кооперативі у вартісне вираження, то можна перетворити його у товариство з обмеженою відповідальністю, акціонерне товариство чи інший вид господарського товариства.

При реорганізації виробничого кооперативу, досить важливе значення відіграє її юридичне закріплення, тобто документальне. Тобто, в такому разі розуміється, що задля проведення реорганізації в обов'язковому порядку потрібна наявність правочину (при проведенні злиття чи приєднання), відповідне рішення загальних зборів членів кооперативу, та статuti новостворених кооперативних організацій, у разі реорганізації кооперативів. Ці документи можна вважати установчими, які необхідно представити для державної реєстрації.

Як передбачається статтею 28 Закону України «Про кооперацію» реорганізація кооперативу у формі злиття, приєднання, поділу, виділення або перетворення може бути здійснена добровільно за рішенням загальних зборів членів кооперативу. Рішення про реорганізацію (за винятком перетворення в господарське товариство), приймаються трьома чвертями голосів присутніх на

загальних зборах членів кооперативу. Рішення про перетворення кооперативу в господарське товариство або суспільство приймається по одноголосному рішенню членів кооперативу [13].

Відповідно ч.2 ст. 107 Цивільного кодексу України, після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами [4].

Відповідно з викладеного вбачається, що при проведенні реорганізації кооперативу необхідно створити та затвердити передавальний акт або ж розділовий баланс, у випадках, що передбачені нормою вище. При цьому, такий акт повинен містити відомості по всіх кредиторах та боржниках кооперативу, що реорганізовується.

Передавальний акт чи розділовий баланс повинні бути затверджені завальними зборами членів кооперативу та разом з іншими документами надається до відповідного органу, що проводить реєстрацію припинення чи реєстрацію правонаступника кооперативу [91, с. 131]. Додатково, ст. 107 Цивільного кодексу України передбачається, що ненадання акту або розділового балансу може стати підставою для відмови у внесенні до єдиного державного реєстру запису про припинення юридичної особи та державній реєстрації створюваних юридичних осіб- правонаступників [4].

Перелік документів, котрі необхідно подавати для проведення реорганізації кооперативу, у формі виділу, злиття, перетворення та поділу передбачений п. 1 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [6].

Кооператив вважається реорганізованим, за винятком реорганізації у формі приєднання, з моменту державної реєстрації знову виниклих кооперативів.

Отже, провівши дослідження ознак способів реорганізації, вбачається, що не у всі випадках в кінцевому результаті юридична особа цілковито припиняє своє існування. Так, до прикладу, у випадку проведення виділу в кінцевому результаті, створюється нова юридична особа, при чому юридична особа, з якої здійснюється виділ, функціонує і в подальшому. Тобто, спостерігається, що дана форма не пов'язує собою повне припинення діяльності, а лише породжує створення нового суб'єкта господарювання.

2.2.2. Припинення діяльності виробничого кооперативу шляхом ліквідації

Ліквідація виробничого кооперативу проводиться у загальному порядку ліквідації суб'єкта господарювання, однак, слід враховувати той факт, що ліквідація кооперативу проводиться ліквідаційною комісією, що призначається загальними зборами членів кооперативної організації, а у випадку якщо ліквідація здійснюється за рішенням суду – ліквідаційною комісією, сформованою відповідно до рішення винесеного судом. Дане положення підтверджується ст. 109 Господарського кодексу України [2].

Припинення діяльності кооперативу, відіграє досить важливе значення, оскільки, процедура ліквідації торкається не тільки інтересів відповідного кооперативу, а й стосується кредиторів, його партнерів та, звичайно, самих членів кооперативу, а у разі якщо мова йде про сільськогосподарський кооператив – то ще й інтересів товаровиробників.

Ліквідація являє собою повне припинення діяльності кооперативу, при цьому права та обов'язки не переходять до інших осіб у порядку правонаступництва. Так як, кооператив являє собою добровільне об'єднання, відповідно і діяльність його може припинитися за рішенням загальних зборів у добровільному порядку. Проте, слід не виключати той факт, що законом можуть передбачатися випадки, коли кооперативне об'єднання ліквідується за рішенням суду.

Вагому роль відіграє правове закріплення процедури ліквідації кооперативної організації, а також її наслідки. Так, на сьогоднішній день, вона не зовсім чітко закріплена в законодавстві України, проте положення котрі в загальних рисах визначають порядок її проведення містяться в Законі України «Про сільськогосподарську кооперацію» [8].

Дослідивши випадки проведення ліквідації за рішенням загальних зборів, можна виділити, що кооператив ліквідується у зв'язку з досягненням мети, заради якої він був створений, у зв'язку зі спливом строку, на який було його створено, у випадку, якщо судом визнано недійсність державної реєстрації кооперативу, через допущення порушень чинного законодавства при його реєстрації, тощо.

А от, що стосується випадків ліквідації кооперативу за рішенням суду, то сюди можна віднести, до прикладу, ліквідацію у випадку зайняття діяльністю, що вимагає отримання ліцензії або певного дозволу, у разі здійснення діяльності, що забороняється законодавством, або вчинення кооперативом кількох грубих порушень законодавства.

Прийняття рішення, щодо припинення діяльності кооперативу в добровільному порядку здійснюється загальними зборами, шляхом проведення голосування, при цьому рішення приймається більшістю голосів. Чинним законодавством виключається можливість державним органам примушувати кооператив до проведення самоліквідації, або ж забороняти йому це проводити. Як вбачається зі стю 15 Закону України «Про кооперацію» рішення про ліквідацію кооперативу приймається не менш як 75 % членів кооперативу присутніх на загальних зборах членів кооперативу. Додатково статтею 29 передбачається, що загальні збори членів кооперативу або орган, що прийняв рішення про ліквідацію кооперативу, призначають за узгодженням з органом, що здійснює державну реєстрацію кооперативу, ліквідаційну комісію [7].

Процедура ліквідації кооперативної організації проводиться ліквідаційною комісією, що обирається загальними зборами членів кооперативу або призначається судом (якщо рішення про ліквідацію ухвалено судом) [81, с. 5]. До обов'язків ліквідаційної комісії відносять: визначення пасиву та активу

кооперативу, проведення оцінки та реалізації майна, стягнення боргів, формування ліквідаційного балансу, розробка плану по ліквідації майна, а також його виконання, та задоволення вимог кредиторів, складання ліквідаційного звіту [30, с. 256].

З того часу, як загальними зборами призначається ліквідаційна комісія вона отримує права щодо управління всіма справами, відповідно до статуту, цього кооперативу, вона отримує право на укладання правочинів, у разі якщо це необхідно для проведення ліквідації кооперативу, а також здійснює представництво кооперативу перед будь-якими органами, в тому числі може виступати в суді.

Контроль за діяльністю ліквідаційної комісії здійснює ревізійна комісія до моменту повної ліквідації кооперативу.

У разі виникнення окремих питань, що стосуються процедури ліквідації, а також для затвердження звіту про проведену ліквідацію, комісія може скликати загальні збори членів кооперативу.

Ліквідаційна комісія вживає заходів до виявлення кредиторів і одержанню дебіторської заборгованості, а також у писемній формі повідомляє кредиторів про ліквідацію кооперативу.

Частиною 5 ст. 105 Цивільного кодексу України встановлюється мінімальний строк для пердявлення вимог кредиторами при ліквідації будь-якої юридичної особи. Такий строк не маже бути меншим аніж два місяці з дати опублікування повідомлення про ліквідацію [4].

Важливу роль під час ліквідації, відіграє черговість задоволення претензій кредиторів кооперативу. Так, згідно ст. 38 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», майно кооперативу, що залишилося після розрахунків з бюджетом, банками та іншими кредиторами, розподіляється між членами кооперативу пропорційно вартості їх паю. У разі, якщо ж на момент ухвалення рішення про ліквідацію кооперативу він не має зобов'язань перед кредиторами, майно кооперативу підлягає розподілові між його членами в

порядку, передбаченому статутом кооперативу або угодою між членами кооперативу [8].

Стаття 112 Цивільного кодексу України містить більшу конкретизацію порядку задоволення вимог кредиторів (у разі проведення ліквідації). Так, вказаною статтею передбачено, що:

- у першу чергу задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;
- у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;
- у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);
- у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги [4].

Стаття 45 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачає наступну черговість задоволення вимог кредиторів (у разі визнання юридичної особи банкрутом):

- у першу чергу задовольняються:
 - 1) вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати перед працюючими та звільненими працівниками банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі, а також вихідної допомоги, належної працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин та нарахованих на ці суми страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;
 - 2) вимоги кредиторів за договорами страхування;
 - 3) витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді та роботою ліквідаційної комісії, у тому числі: витрати на

оплату судового збору; витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів тощо.

– у другу чергу задовольняються:

1) вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників).

– у третю чергу задовольняються:

1) вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);
2) вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

– у четверту чергу задовольняються:

1) вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника;

– у п'яту чергу задовольняються:

1) вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;

2) вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 5 відсотків обсягу стягнутих на користь боржника активів (повернення грошових коштів, майна, майнових прав), які на дату відкриття провадження (проваджень) у справі про банкрутство перебували у третіх осіб;

3) вимоги щодо виплати додаткової грошової винагороди керуючому санацією або ліквідатору у частині 3 відсотків обсягу погашених вимог конкурсних кредиторів, які підлягають позачерговому задоволенню та віднесені до конкурсних згідно з цим Законом.

– у шосту чергу задовольняються інші вимоги [5].

Як вбачається з викладеного, спостерігається невелика різниця в черговості задоволення вимог кредиторів у разі проведення ліквідації юридичної особи та при визнанні її банкрутом.

Однак, врахувавши викладені положення, на нашу думку, першочергово необхідно задовольняти вимоги, щодо покриття збитку, що пов'язаний з наданням шкоди здоров'ю, потім покриття збитків перед найманим працівникам, провести розрахунки з державними органами по сплаті податків, а потім задовольняти інші вимоги.

Частинами 4 та 5 ст. 112 Цивільного кодексу України також передбачено, що у разі відмови ліквідаційної комісії у задоволенні вимог кредитора або ухилення від їх розгляду кредитор має право до затвердження ліквідаційного балансу юридичної особи звернутися до суду із позовом до ліквідаційної комісії. Вимоги кредитора, заявлені після спливу строку, встановленого ліквідаційною комісією для їх пред'явлення, задовольняються з майна юридичної особи, яку ліквідовують, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, заявлених своєчасно [4].

Відповідно до ст. 111 Цивільного кодексу України встановлено, що після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами, ліквідаційна комісія складає проміжний ліквідаційний баланс, який містить відомості про склад майна кооперативу, що ліквідується, перелік пред'явлених кредиторами вимог, а також про результати їх розгляду. Проміжний ліквідаційний баланс в затверджується загальними зборами членів кооперативу [4].

Частиною 10 ст. 17 ЗУ «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» встановлюється перелік

документів, що подаються для реєстрації припинення юридичної особи, в тому числі й виробничого кооперативу [6].

Отже, враховуючи вище викладене, можна зробити висновок, що процедура ліквідації кооперативу сама по собі становить досить складну структуру. Оскільки, задля його ліквідації, необхідно провести загальні збори членів кооперативу на яких рішення про припинення діяльності повинно бути прийнято 75 % від загальної кількості. Надалі тими ж загальними зборами призначається ліквідаційна комісія, котра в кінцевому результаті і проводить всю процедуру ліквідації. По-перше, родить публікування про припинення діяльності, потім проводить задоволення вимог кредиторів, та в кінцевому результаті, звертається з пакетом документів до державного органу задля документального засвідчення припинення діяльності.

РОЗДІЛ III

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ КООПЕРАТИВІВ

3.1. Загальна характеристика управління виробничим кооперативом

Система керування виробничою й іншою діяльністю в кооперативі зовні дуже схожа з передбаченої Цивільним кодексом України [4] для комерційних організацій.

Органи керування кооперативу поділяються на:

- представницький – загальні збори всіх членів кооперативу, власників його паїв, що є вищим органом керування кооперативом;
- контрольний – спостережна рада, що здійснює контроль за діяльністю виконавчого органа (органів) кооперативу і виконуючого іншого повноваження, покладені на нього статутом кооперативу. Спостережна рада може бути створена, а може бути і не створена. В останньому випадку виконавчі органи кооперативу будуть практично безконтрольні, що може привести до негативних для кооперативу, отже і для всіх його членів, наслідків. Тому спостережну раду в кооперативі обов'язково варто створити;
- виконавчий – правління і (або) голова кооперативу, що організують і керують виробничо-господарською діяльністю кооперативу.

Органи управління виробничим кооперативом володіють певними особливостями та в сукупності становлять досить складну структуру. Характерною ознакою для формування управлінських органів в кооперативі є формування їх лише з членів самого кооперативу [23, с. 203].

Принцип поділу повноважень між органами управління, що властивий для господарських товариств, зовсім не підходить для кооперативу. Оскільки, загальні збори є найвищим органом управління кооперативу, тому вони можуть приймати рішення майже по будь-яких питаннях, що стосуються діяльності кооперативу, при цьому, їхні повноваження не можуть бути передані на вирішення іншого

органу. Слід зазначити, у разі, якщо кількість членів в організації перевищує п'ятдесят, то в такому кооперативі створюється спостережна рада рада.

Виконавчий орган кооперативу складається з правління та голови кооперативу, до основних обов'язків якого відноситься підтримання ефективності роботи кооперативу.

В кооперативній організації за рішенням загальних зборів також створюється спостережна рада, котра підзвітна загальним зборам членів кооперативу. Метою її діяльності є контроль за дотриманням статуту організації, а також за ефективною діяльністю та якісним виконанням обов'язків виконавчим органом кооперативу.

Ще одним управлінським органом в кооперативі є ревізійна комісія, котра створюється загальними зборами, задля здійснення контролю за фінансовою діяльністю в кооперативі.

Згідно ст. 15 ЗУ «Про кооперацію» кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі [7].

Отже, з викладеного вбачається, що незалежно від розміру паю чи членського внеску члена кооперативу, кожен володіє голосом при прийнятті рішень на зборах.

Членство в кооперативі припиняється у двох випадках – шляхом добровільного виходу або в примусовому порядку. Тобто, член кооперативу має право письмово попередивши про свій намір правління кооперативу, вийти з нього [42, с. 5]. Виключення із членів у примусовому порядку можливе, якщо член не виконує свої обов'язки, що покладені на нього статутом, або ж не вніс пайовий внесок тощо.

Особі, що припиняє членство в кооперативі, виплачується вартість внесеного нею паю або ж надається майно, що дорівнює його вартості, а також надаються інші виплати, котрі передбачені статутом кооперативної організації.

3.2. Органи управління виробничого кооперативу

Вищим органом керування кооперативу є загальні збори його учасників.

Відповідно до ст. 15 ЗУ «Про кооперацію», до компетенції загальних зборів членів кооперативу належить:

- затвердження статуту кооперативу та внесення до нього змін, прийняття інших рішень, що стосуються діяльності кооперативу;
- утворення органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, інших органів кооперативу;
- заслуховування звітів його органів управління і органів контролю;
- затвердження порядку розподілу доходу кооперативу;
- визначення розмірів вступного і членського внесків та паїв;
- визначення розмірів, порядку формування та використання фондів кооперативу;
- визначення розмірів оплати праці голови правління, голови ревізійної комісії (ревізора), а також кошторису на утримання апарату органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу;
- затвердження річного звіту і балансу кооперативу;
- затвердження рішення правління або голови правління про прийняття нових членів та припинення членства;
- прийняття рішень щодо володіння, користування та розпорядження майном;
- утворення спеціальних комісій із залученням як консультантів найманих працівників;
- прийняття рішень про вступ кооперативу до кооперативних об'єднань;
- прийняття рішень про реорганізацію або ліквідацію кооперативу [7].

Вказані повноваження не є виключними, оскільки статутом може бути покладено виконання й інших обов'язків на загальні збори. До прикладу, затвердження на посаду аудитора, створення лічильної комісії, надання висновку про підписання кооперативом угод, у яких є зацікавленість тощо. Загалом же,

загальні збори вправі приймати рішення майже по всіх питаннях, що стосуються діяльності кооперативу.

Однак, слід зазначити, що той факт, що збори є найвищим органом управління в кооперативі, це не означає, що їх компетенція не має меж. Дане твердження доводиться тим, що законодавство, як і статuti кооперативних організацій, визначають чіткий перелік повноважень, що віднесені до компетенції загальних зборів. Суть такого чіткого визначення повноважень полягає в тому, що інші органи управління не вправі приймати будь-які рішення по вказаних питаннях [61, с. 145].

У випадку, якщо статут кооперативу міститиме більш ширше коло питань, віднесених до виняткової компетенції зборів, це означатиме лише те, що межі повноважень зборів дещо розширено.

Однак, існують випадки, коли задля вирішення певного питання, скликати загальні збори не обов'язково. Наприклад, у разі, якщо загальними зборами надано повноваження спостережній раді на здійснення контролю за порядком використання фондів кооперативу, то при виникненні необхідності в їх використанні, рішення загальних зборів буде не обов'язковим.

Межі компетенції загальних зборів визначаються ще й тим, що вони не вправі скасувати рішення, що прийняті іншими управлінськими органами кооперативу у відповідності до статуту та чинного законодавства.

До прикладу, існує певне коло питань, рішення по яких приймаються спостережною радою чи то ревізійною комісією. До прикладу, затвердження річних звітів, розподіл прибутків та збитків здійснює ревізійна комісія.

Отже, після створення кооперативної організації з поступовим закріпленням за управлінськими органами повноважень, відповідно буде здійснюватися поділ їхніх повноважень. Цей процес займає досить тривалий час, проте в подальшому він надасть можливість для полегшеного вирішення виробничих, госпдарських та фінансових питань в кооперативі. Саме через це, при створенні кооперативу бажано визначити повноваження його органів якомога чіткіше і якомога вичерпніше.

Загальні збори, прийнявши пропозицію, що винесена управлінськими органами на розгляд, певними чином приймають на себе відповідальність за кінцевий результат, що буде результатом розгляду. Така відповідальність буде знята тільки після прийняття рішення.

Задля винесення на розгляд добре і всебічно підготовлених пропозицій, необхідно, визначити в кооперативі порядок підготовки проектів питань, що виносяться на розгляд [73, с. 126]. Суть такого порядку полягає у тому, що проекти рішень по визначеному колу питань повинні бути всебічно підготовлені певним управлінським органом, який виносить їх на розгляд, з урахуванням пропозицій голови кооперативу та інших органів, що можуть мати відношення до його вирішення.

Якщо ж на збори виносяться не погоджене рішення, то правління, голова кооперативу повинен дати письмовий висновок з обґрунтуванням своєї позиції, та вправі виразити свою думку по вирішенню даного питання. Те ж стосується і спостережної ради у випадку винесення на розгляд питання правлінням кооперативу або головою. Вона повинна мати можливість вільно висловити свою думку в частині вирішення винесеного питання.

На законодавчому рівні передбачено, що в кооперативній організації управлінськими органами проводяться збори, які в свою чергу бувають двох видів, так звані чергові збори та позачергові.

Як передбачається ст. 15 ЗУ «Про кооперацію» чергові загальні збори членів кооперативу скликаються правлінням або головою кооперативу у разі потреби, але не рідше одного разу на рік [7].

Такі збори проводяться для затвердження річного звіту, проведення розрахунку доходів та збитків та їх розподіл, розрахунок бухгалтерського балансу, отримання висновку ревізійної комісії (ревізора) кооперативу та аудитора. На розгляд таких зборів може бути винесено вирішення й інших питань.

Позачергові загальні збори скликаються за вимогою одного з наступних органів :

- не менше третини його членів;

- спостережної ради;
- ревізійної комісії (ревізора);
- органу управління кооперативного об'єднання, явном якого він є (ст. 15 Закону України «Про кооперацію»).

Позачергові збори повинні скликатися протягом двадцяти днів з моменту надходження вимоги одного з вище зазначених органів. При цьому законодавець передбачає, що у разі невиконання такої вимоги, вони можуть бути скликані особами, які того вимагали протягом наступних двадцяти днів (п. 7 ст. 15 ЗУ «Про кооперацію») [7].

Як вбачається з викладеного, порядок скликання зборів має досить специфічний характер, оскільки він складається з окремих дій, проте не дає чіткого та повного уявлення щодо того, як скликаються збори. Саме через це, органи кооперативу, що займаються організацією зборів, мають право практично на власний розсуд обирати форми та способи їх скликання. Проте, при такому скликанні необхідно враховувати інтереси та права членів кооперативу, а також здійснювати організацію з урахуванням вимог закону, щодо їх проведення.

Враховуючи викладене, задля уникнення будь-яких проблем при проведенні загальних зборів, бажано затвердити певний нормативний акт на рівні кооперативної організації, який би визначав чіткий порядок скликання зборів та прийняття рішень по питаннях винесених на розгляд.

Задля скликання членів кооперативу для проведення зборів, необхідно здійснювати своєчасне повідомлення про їх проведення. При цьому, попередньо необхідно визначитися з наступною інформацією:

- дата, час та місце проведення;
- порядок денний зборів;
- процедура повідомлення членів кооперативу про проведення загальних зборів;
- інформація та матеріали, що будуть надані членам кооперативу для ознайомлення перед зборами;

– текст, форма бюлетеня, що буде використовуватися при голосуванні на зборах.

Паралельно повинна проводитися робота, щодо організації по створенню шаблонів документів, що надаватимуться до розгляду на зборах, підготувати пропозиції кандидатів на секретаря зборів, а також кандидатів на призначення до складу інших органів, у разі затвердження їх на засіданні, а також, що не мало важливо, визначитися з порядком розповсюдження бюлетенів. Загалом же, ведення загальних зборів здійснює голова кооперативу або правління.

До прикладу, на розгляд загальних зборів винесено питання, щодо затвердження нової редакції статуту кооперативу, або ж затвердження річного звіту, чи положення про кооперативні виплати, то у такому разі для прийняття рішення по вказаних документах необхідно попередньо представити їх на огляд членам кооперативу. У разі ж обрання нових членів управлінських органів кооперативу, його ревізійної комісії, то у такому випадку, членам повинна бути завчасно надана інформація про всіх кандидатів на ці посади.

Перелік матеріалів, котрі необхідно надати членам кооперативу для розгляду перед проведенням зборів, визначається правлінням (головою) кооперативу або ж іншими органами, котрі виступили ініціаторами скликання.

Повідомлення про проведення загальних зборів здійснюється в писемній формі не пізніше ніж за двадцять днів до початку їх проведення. При цьому, слід враховувати, що повідомляти необхідно таким чином, щоб кожен член кооперативу отримав інформацію про дату та місце їх проведення. Повідомлення може бути вивішене у виді оголошення в загальнодоступному місці для членів кооперативу, надруковане в газеті, що підлягає розповсюдженню в регіоні, де мешкають члени, а також надіслане поштовим повідомленням кожному з них.

Отже, задля уникнення в майбутньому будь-яких спірних питань, щодо порядку проведення зборів, необхідно чітко дотримуватися процедури їх проведення. Як приклад, можна привести рішення Суворовського районного суду м. Одеси у справі №1527/2-6674/11 від 14 червня 2012 року, відповідно до якого позивач звернувся до кооперативу «Автостоянка «Ромашка» з вимогою визнати недійсним

рішення загальних зборів членів кооперативу, за яким його було виключено з членів кооперативу. Як вбачається зі справи, позивача не було повідомлено належним чином про місце, час проведення та порядок денний загальних зборів, які відбулись 22.12.2009 року. Про виключення позивача зі складу членів, його було повідомлено лише 14 листопада 2011 року. Після розгляду справи, судом позов позивача було задоволено, виходячи з наступного:

- про дату, місце, час проведення та порядок денний загальних зборів члени кооперативу повинні бути повідомлені не пізніше ніж за 10 днів до визначеного строку їх проведення;
- відповідачем не надано докази про належне повідомлення позивача про проведення зборів та порядок денний [12].

Рациональна робота загальних зборів багато в чому залежить від правильної їх організації проведення, від правильно налагодженої роботи рахункової і ревізійної комісії, секретаря та самих учасників. Враховуючи викладене, перед організаторами зборів стоїть складне завдання, завчасно продумати та прорахувати порядок проведення зборів, що дозволить всім учасникам діяти синхронно та без затримок.

Окремо, слід звернути увагу, на порядок реєстрації учасників загальних зборів. Спочатку необхідно провести підрахунок кількості членів кооперативу, що братимуть участь у зборах, для того, щоб визначити достатній для проведення зборів кворум. Варто зауважити, що збори вправі приймати рішення, тільки у тому разі, якщо у них бере участь більше половини від загальної кількості членів кооперативу. Також, слід провести відповідні дії, щодо виключення можливості участі у загальних зборах осіб, котрі не є членами кооперативу на день його проведення.

Оскільки, як вбачається з вище викладеного, збори можуть приймати рішення у тому випадку, якщо на момент закінчення реєстрації всіх учасників кількість членів кооперативу володіє в загальній кількості більшою половиною голосів. У разі ж якщо кількість менша, то збори вважаються неправомочними, та проводити їх не можна. У такому випадку, якщо питання стосується позачергових

загальних зборів, то в принципі можна взагалі відмовитися від їх проведення, а у разі проведення чергових загальних зборів, то вони підлягають перенесенню на нову дату. Організатори зборів зобов'язані повторно повідомити інформацію стосовно їх проведення всім члена кооперативу.

До прикладу, згідно рішення Малинського районного суду Житомирської області у справі № 283/304/16-ц від 05 жовтня 2016 року, судом позовні вимоги членів кооперативу до СВК «Недашківський» про визнання недійсним рішення позачергових загальних зборів членів кооперативу про відміну рішення щодо припинення кооперативу, якінесені до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців про зміну керівника юридичної особи, задоволено, виходячи з наступного:

– відповідачем не надано вимогу та рішення про скликання позачергових зборів СВК «Недашківський», статут кооперативу, а також суд був позбавлений можливості у зв'язку з неодноразовою неявкою представника відповідача в судові засідання дослідити книгу реєстрації членів кооперативу, обов'язковість ведення якої покладено на відповідача, а тому питання наявності кворуму на загальних зборів членів кооперативу, вирішувалось на підставі наданих суду доказів [11].

Згідно ст.15 ЗУ «Про кооперацію» рішення загальних зборів членів (зборів уповноважених) кооперативу приймаються відповідно до його статуту відкритим або таємним голосуванням [7].

При цьому слід враховувати, у разі проведення відкритого голосування на особисті переконання можуть вплинути думки та висловлення інших членів кооперативу, обстановка проведення загальних зборів в цілому. Що не можна сказати при проведенні загальних зборів шляхом таємного голосування, оскільки в такому разі рішення по питаннях винесених на голосування приймаються на власний розсуд та на додачу, такий вид голосування досить привабливий для пасивної частини учасників, котрі не зацікавлені в результатах голосування.

Порівнюючи таємне голосування та відкрите, можна зазначити, що таємне надає для учасників голосування певним чином рівні умови для свого виявлення

думки, воно надає можливість визначити дійсне відношення учасників зборів по певному питанню, винесеному на голосування.

У кооперативах, де загальні збори проводяться часто, як правило, це відбувається у невеликих кооперативах, можливе створення лічильної комісії, що діє на постійній основі. При цьому, до її компетенції може бути віднесено проведення реєстрації учасників зборів, що надасть змогу робити це більш відповідально.

Така комісія може бути створена у кількості не менше 3-х чоловік, серед яких, голова, секретар та члени комісії, при цьому загальна чисельність та склад комісії, в тому числі і голова з секретарем, визначаються зборами шляхом проведення відкритого голосування.

В складі лічильної комісії не можуть бути голова, члени спостережної ради, правління, ревізійної комісії, голова кооперативу, а також особи, котрі при проведенні зборів, представлені до призначення на цю посади.

Лічильна комісія веде облік учасників загальних зборів, визначає їх кількість та повідомляє про наявність кворуму та можливість прийняття рішень по питаннях винесених на розгляд.

Комісія також надає роз'ясненням по питаннях, що винесені на розгляд, контролює порядок проведення загальних зборів, проводить підрахунок голосів та підводить підсумки по проведеному голосуванню.

Ще одним управлінським органом виробничого кооперативу є наглядова рада. Відповідно до статті 17 Закону «Про кооперацію» у кооперативі, де кількість членів перевищує 50 створюється спостережна рада [7].

Спостережна рада створюється з числа членів кооперативу, при цьому кількість її членів та термін на який вона обирається, визначається загальними зборами членів кооперативу та, здебільшого, передбачається в статуті організації. В спостережній раді обирається її голова, котрий паралельно може бути членом та головою кооперативу.

Така рада скликається по мірі необхідності його головою або тим, хто його заміняє, проте не рідше ніж 1 раз на рік. Скликати раду голова може за власною

ініціативою, або ж за вимогою її члена, правління кооперативу чи ревізійної комісії, або не менше ніж п'ятьма відсотками від загальної кількості членів кооперативу.

При проведенні зборів спостережної ради, підготовку до порядку денного проводить голова ради, або ж той хто його заміняє. Підготовка проводиться з обов'язковим включенням тих питань, що були запропоновані всіма органами, котрі беруть участь у засіданні. Повідомлення про дату, час та місце проведення направляється всім її членам у письмовій формі. Засідання може бути проведено тільки у тому разі, якщо на ньому присутні більше половини членів ради.

Рішення по питаннях порядку денного засідання спостережної ради, приймаються більшістю голосів присутніх. Винятковими є випадки, коли при прийнятті рішення необхідно отримати кваліфіковану більшість голосів або одноголосність, у таких випадках, не рахуються голоси членів ради, що вибули.

Кожен з членів ради, при прийнятті рішення, володіє одним голосом, при цьому, у разі рівності голосів, може бути передбачено надання голові ради право вирішального голосу. Жоден з членів ради не може передавати свій голос іншому члену. Також передбачається можливість, у разі, якщо член ради проголосував проти більшості по якомусь конкретному питанню, він має право подати у письмовому вигляді свою думку для приєднання до протоколу засідання.

Все діловодство при проведенні засідань ради веде секретар, котрий призначається шляхом голосування. Такий протокол підписується головою ради та секретарем та повинен містити наступну інформацію:

- місце та дата проведення засідання;
- перелік членів ради та інших осіб, що беруть участь у засіданні;
- порядок денний;
- питання, по яких проводиться голосування та підсумки голосування;
- прийняті рішення.

У разі необхідності, будь-яке засідання ради може бути перенесено на певний строк, при цьому враховується згода всіх присутніх на засіданні членів.

Слід зазначити, що існує перелік питань, котрі віднесені лише до повноважень спостережної ради та не можуть бути передані на вирішення іншим управлінським органам кооперативу. Зокрема, до таких питань відносяться:

- контроль за додержанням виконавчим органом кооперативу своїх фінансового-господарських повноважень, що надані йому статутом та законом;
- затвердження всіх внутрішніх нормативних документів, що регулюють порядок діяльності та визначають межі повноважень виконавчого органу кооперативу;
- проведення контролю за виконанням виконавчим органом своїх повноважень в частині своєчасного скликання загальних зборів членів кооперативу, виконання рішень прийнятих на зборах, виконання рішень прийнятих наглядовою радою, ревізійною комісією, у також дотримання висновків наданих аудитором кооперативу;
- створення умов за дотриманням прав членів кооперативної організації, а також проведення контролю за дотриманням ними статутних обов'язків;
- прийняття рішень про заключення кооперативом великих угод та договорів, щодо заключення яких кооператив має зацікавленість;
- затвердження повноважень відповідних виконавчих органів кооперативу, у разі якщо таке право передбачено статутом кооперативної організації;
- надання пропозицій загальним зборам членів кооперативу, щодо придбання кооперативом цінних паперів, надання рекомендацій по розподілу прибутку кооперативу, по виплатах винагород управлінським органам, щодо приймання нових членів кооперативу, щодо проведення реорганізації та ліквідації кооперативу, по представленню кандидатури на посаду голови кооперативу тощо;
- здійснення інших дії, що віднесені до повноважень спостережної ради статутом кооперативу.

Згідно ст. 17 ЗУ «Про кооперацію» виконавчим органом кооперативу є правління, яке очолює голова, повноваження якого визначаються статутом

кооперативу. Виконавчий орган підзвітний вищому органу управління кооперативу і несе перед ним відповідальність за ефективність роботи кооперативу. У кооперативі, до складу якого входить менше ніж 10 членів, обирається лише голова кооперативу [7].

Склад правління кооперативу, зокрема кількісний та персональний, а також строк його повноважень затверджується загальними зборами членів кооперативу та визначається в статуті організації. Що ж стосується голови кооперативу, то він також обирається загальними зборами, при цьому його кандидатура може бути запропонована спостережною радою.

Як вбачається з п.3 ст. 16 ЗУ «Про кооперацію» основними завданнями правління кооперативу є:

- здійснення управління кооперативом у період між загальними зборами членів кооперативу та забезпечення виконання їх рішень;
- представництво кооперативу у відносинах з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, міжнародними організаціями, юридичними та фізичними особами;
- укладення угод між кооперативом та іншими особами;
- виконання інших обов'язків від імені кооперативу в межах, передбачених статутом кооперативу [7].

Повноваження голови кооперативу здебільшого, чітко фіксуються у статуті. Голові, зокрема можуть надаватися наступні повноваження: діяти від імені кооперативу без довіреності, представляти його інтереси перед будь-якими державними органами та організаціями, укладати договори та видавати доручення, розпоряджатися майном кооперативу, приймає та звільняє працівників та визначає порядок їх оплати праці, проводить відкриття рахунків в банківських установах, видає накази та розпорядження, що є обов'язкові для виконання членами кооперативу та його працівниками.

Варто зазначити, що у разі прийняття головою кооперативу будь-яких рішень одноосібно відповідальність за отримані результати відповідно покладається на нього, при цьому члени кооперативу відповідальності не несуть.

Саме тому, при обранні голови кооперативу необхідно здійснювати підбір кандидатури сумлінно, задля уникнення усіляких негативних наслідків для організації вже під час виконання його повноважень.

Відповідно до ст. 18 Закону «Про кооперацію» для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю кооперативу обирається ревізійна комісія [7]. При цьому, членами ревізійної комісії (ревізором) не можуть бути члени правління кооперативу чи його спостережної ради.

Законодавець до основних повноважень ревізійної комісії (ревізора) кооперативу відносить:

- проводить перевірку фінансово-господарської діяльності кооперативу (за власною ініціативою або ж за вимогою загальних зборів);
- складає висновки про результати діяльності кооперативу за річними звітами.

Зазначені вище повноваження не є виключними, оскільки статутом кооперативу можливе розширення повноважень, шляхом повстановки перед ревізійною комісією додаткових завдань.

При підготовці висновків, комісія вправі вимагати від управлінських органів кооперативу всі необхідні для перевірки документи. Про підсумки проведених перевірок, ревізійна комісія звітує перед загальним збором членів кооперативу, шляхом представлення на огляд висновку, із зазначенням випадків порушення ведення фінансової звітності, здійснення господарської діяльності, а також надають документальне підтвердження порушень вказаних у наданому висновку [21, с. 172].

У разі виникнення необхідності, та за вимогою спостережної ради або ж членів кооперативу, законодавством передбачається можливість залучення до проведення перевірки фінансово-господарської діяльності незалежного аудитора, серед осіб, котрі володіють необхідними навичками.

Під час проведення аудиту, кооператив вправі отримувати всю вичерпну інформацію про стан проведення перевірки та після отримання висновку аудитора

дізнатися про всі нормативні документи, на яких ґрунтуються зауваження та надані висновки.

Аудитор, в свою чергу, при здійсненні перевірки, у відповідності до ст. 18 Закону України «Про аудиторську діяльність» має право:

- самостійно визначати форми і методи проведення аудиту та надання інших аудиторських послуг на підставі чинного законодавства, стандартів аудиту та умов договору із замовником;
- отримувати необхідні документи, які мають відношення до предмета перевірки і знаходяться як у замовника, так і у третіх осіб;
- отримувати необхідні пояснення в письмовій чи усній формі від керівництва та працівників замовника;
- перевіряти наявність майна, грошей, цінностей, вимагати від керівництва суб'єкта господарювання проведення контрольних оглядів, замірів виконаних робіт, визначення якості продукції, щодо яких здійснюється перевірка документів;
- залучати на договірних засадах до участі в перевірці фахівців різного профілю.

Враховуючи викладене, задля проведення ефективної перевірки фінансової діяльності кооперативу, необхідно створити належні умови для аудитора та всебічно сприяти їй проведенню, шляхом своєчасного надання необхідної документації, роз'яснення в письмовій формі та усній, швидко усувати порушення ведення бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що виявлені під час перевірки.

За результатами здійснення перевірки, аудитором формується висновок, із зазначенням інформації про відповідність фінансової звітності або іншої інформації законам, нормативним актам, положенням, що стосуються порядку ведення бухгалтерського обліку, а також внутрішнім локальним актам суб'єкта господарювання.

3.3. Членство у виробничому кооперативі

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про кооперацію» членами кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, юридичні особи України та іноземних держав, що діють через своїх представників, які внесли вступний внесок та пай у розмірах, визначених статутом кооперативу, дотримуються вимог статуту і користуються правом ухвального голосу [7]. Аналогічна позиція закріплена в ст. 6 ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» [9].

Членом кооперативу може бути фізична особа, що досягла 16-річного віку і виявили бажання брати участь у діяльності кооперативу.

Загалом же, право членства відноситься є різновидом корпоративних прав та являє собою сукупність певних юридичних норм, які визначають порядок, згідно якого здійснюється вступ особи до числа членів кооперативу, юридичне закріплення такого вступу, набуття прав та обов'язків члена кооперативу, що виникають у зв'язку з таким вступом, визначають припинення членства в кооперативі.

На думку П. М. Пальчука, під корпоративними правами варто розуміти право особи, котра вчиняє потрібні засновницькі дії й здійснює внесок у статутний (складений) капітал, отримує статус учасника корпорації (підприємницького товариства чи другої юридичної особи, що має своєю метою одержання прибутку для подальшого його розподілу поміж учасниками) [64, с.7].

Слід зауважити, що окрім поняття «член кооперативу», Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» запроваджено поняття «асоційованого члена кооперативу». Відповідно, вбачається, що членство може виражатися у двох формах, як асоційоване або дійсне членство [9].

Дійсне членство являє собою загальний зв'язок члена з кооперативом, що виражається на добровільному вступі у цей кооператив та об'єднанні свого пайового внеску з внесками інших членів кооперативу, а також спільне здійснення трудової участі, дотримання внутрішніх положень кооперативу та

його статуту, а також взяття безпосередньої участі в управлінні таким кооперативом [26, с. 103].

Визначення поняття «асоційованого членства» міститься в ст. 14 Закону України «Про кооперацію», згідно якого асоційований член кооперативу - фізична чи юридична особа, яка внесла пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі [7]. При ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на одержання паю.

Отже, порівняно з дійсним членством асоційоване містить певні переваги, котрі вирізняються у отриманні певних пільг, зокрема отримання доходу від свого паю першочергово, володіння дорадчим голосом при управлінні кооперативу та вирішенні питань на зборах членів. При проведенні ліквідації кооперативу, першочергово асоційовані члени мають право отримати свій майновий внесок, повернення земельної ділянки, у випадку якщо така була передана до кооперативу, у разі поділу майна.

Розміри пайових внесків асоційованих членів, так само як і дійсних членів зазначаються в статуті кооперативної організації.

Статутом кооперативу може бути передбачено порядок переоформлення членам кооперативу свого дійсного членства на асоційоване.

В кооперативній організації на підставі членства формуються майже всі відносини, зокрема, управлінські, майнові, трудові, а все через те, що основою побудови виробничого кооперативу виступає особиста трудова участь члена кооперативу, яка породжує отримання в подальшому доходу від діяльності або майна кооперативу.

Членство в кооперативі виступає певним узагальненим зв'язком між самим кооперативом та його членами та виступає основним інститутом побудови кооперативної організації. Саме членські відносини забезпечують існування кооперативних організацій в інституті аграрного права [84, с. 6].

Без вступу осіб до кооперативної організації, не виникатимуть членські відносини, а відповідно і стане неможливим створення суб'єкта господарювання аграрного сектору.

Статтею 4 Закону України «Про кооперацію» визначено, що кооперація базується на таких основних принципах:

- добровільності вступу та безперешкодного виходу з кооперативної організації;
- соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва; рівного права голосу під час прийняття рішень (один член кооперативу - один голос);
- вільного вибору напрямів і видів діяльності; демократичного контролю за діяльністю кооперативних організацій та їх посадових осіб з боку членів кооперативних організацій;
- безпосередньої участі членів кооперативної організації у її діяльності [7].

У викладеній статті передбачається принцип добровільності вступу до кооперативу, на основі якого здійснюється здебільшого формування кооперативу. Принцип справедливості визначає можливість всіх членів кооперативу здійснювати вплив на його діяльність, шляхом проведення голосування (віддачі свого голосу на зборах). Принцип вільного вибору напрямків діяльності надає можливість самостійно обирати мету та вид діяльності кооперативної організації, а безпосередня участь членів надає можливість здійснювати контроль за діяльністю управлінських органів кооперативу, а також полягає вчиненні своєї трудової участі у господарській діяльності кооперативу.

Пісумувавши, можна визначити, що членство у виробничому кооперативі має певні риси, зокрема, є правом для усіх громадян, без винятку, та є особистим правом, оскільки кожна особа самостійно приймає рішення, щодо вступу чи виходу до кооперативної організації [87, с. 25].

Порядок вступу до кооперативної організації регулюється статтею 11 Закону України «Про кооперацію», відповідно до якої, вступ до кооперативу

здійснюється на підставі письмової заяви. Особа, яка подала заяву про вступ до кооперативу, вносить вступний внесок і пай у порядку та розмірах, визначених його статутом. Рішення правління чи голови кооперативу про прийняття до кооперативу підлягає затвердженню загальними зборами його членів. Порядок прийняття такого рішення та його затвердження визначається статутом кооперативу [7].

Відповідно, для того, щоб стати членом кооперативу, слід особисто подати заяву його управлінському органу. Після цього, необхідно здійснити внесок, що передбачається статутом, і потім, рішенням правління або ж головою кооперативу, може бути прийнято особу до його членів.

Загалом же, порядок прийняття такого рішення і його схвалення визначаються статутом кооперативу. Саме тому ці питання мають бути врегульовані нормами статуту та внутрішніми положеннями кооперативу.

Після вступу до кооперативу, кожен член отримує певні права та відповідно повинен дотримуватися обов'язків, що визначаються законодавством та статутом кооперативу.

Права членів кооперативу, як будь-якого громадянина, ґрунтуються на Конституції України, де чітко закріплено принципи, ідповідно до яких права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (ст. 3 Конституції України) [1].

Варто зазначити, що всі члени виробничого кооперативу користуються правами правами і несуть однакові обов'язки щодо спільної виробничо-господарської діяльності [42, с. 67]. За своїм змістом та соціально-економічним призначенням правомочності члена кооперативу походять від завдань та функцій кооперативу.

Отже, діяльність кооперативної організації повинна бути спрямована на забезпечення та задоволення інтересів членів кооперативу.

Відповідно до ст. 12 Закону України «Про кооперацію», до основних прав членів кооперативу відносяться:

- участь в господарській діяльності кооперативу, а також в управлінні кооперативом, право голосу на його загальних зборах, право обирати і бути обраним в органи управління;
- користування послугами кооперативу;
- одержання кооперативних виплат та виплат на паї;
- одержання паю у разі виходу з кооперативу в порядку і в строки, визначені його статутом;
- право вносити пропозиції щодо поліпшення роботи кооперативу,
- усунення недоліків у роботі його органів управління та посадових осіб;
- право звертатися до органів управління та органів контролю за діяльністю кооперативу, посадових осіб кооперативу із запитам, пов'язаними з членством у кооперативі, діяльністю кооперативу та його посадових осіб, одержувати письмові відповіді на свої запити.

Що ж стосується обов'язків членів кооперативу, то сюди зазначеною статтею відносяться:

- додержання статуту кооперативу;
- виконання рішень органів управління кооперативу та органів контролю за діяльністю кооперативу;
- виконання своїх зобов'язань перед кооперативом;
- сплата визначених статутом кооперативу внесків [7].

Вбачається, що на членів виробничих кооперативів покладаються певні обов'язки, які за своїм призначенням і змістом спрямовані на досягнення статутних завдань, одержання прибутку, зміцнення конкурентоспроможності виробничих сільськогосподарських кооперативів на ринку, недопущення його банкрутства тощо.

Припинення членства в кооперативній організації загалом зумовлюється лише особистими причинами кожної особи. Вихід у такому випадку здійснюється на добровільних засадах, шляхом подання заяви. Однак, існують випадки, коли припинення членства здійснюється у примусовому порядку, зокрема:

- припинення трудової участі в діяльності виробничого кооперативу;
- несплати внесків у порядку, визначеному статутом кооперативу;
- смерті члена кооперативу - фізичної особи;
- ліквідації члена кооперативу - юридичної особи;
- припинення діяльності кооперативу.

Припинення права членства у виробничому кооперативі пов'язано з певними юридичними фактами. Такими фактами є подання заяви про вихід із виробничого кооперативу і прийняття загальними зборами кооперативу рішення з цього приводу, а також виключення з членів виробничого кооперативу на підставі статуту.

Якщо задоволення заяви про вихід свідчить про добровільне припинення членства, то прийняття рішення про виключення є примусовим позбавленням особи прав члена виробничого кооперативу. Вихід особи з членів кооперативу здійснюється з ініціативи і на підставі волевиявлення його члена.

Виключення з членів виробничого кооперативу може бути здійснено тільки за ініціативою органів управління кооперативу.

Для оформлення виходу члену кооперативу потрібно звернутися до органу правління з письмовою заявою про вихід із членів цього кооперативу. Така заява має бути розглянута правлінням і внесена протягом найближчого засідання на розгляд уповноваженого статутом органу правління. Жоден з органів управлінських органів не має права перешкоджати особі виходу з членів кооперативу.

Що стосується припинення членства черкз виключення особи з числа членів виробничого кооперативу, то воно проводиться на підставі рішення відповідно управлінського органу на підставі рішення, що виноситься на основі статуту кооперативу [32, с. 98] .

Виключення являє собою певний дисциплінарний захід в кооперативі та застосовується лише до несумлінних членів, які, зокрема, припинили трудову участь в кооперативі, не виконують свої обов'язки передбачені статутом тощо.

Не допускається виключення з членів виробничого кооперативу без достатніх для цього підстав, за незначні провини або за вчинки, які не є порушенням трудової дисципліни чи статуту виробничого сільськогосподарського кооперативу, не були систематичними і на них попередньо не накладалися дисциплінарні стягнення.

Статтею 13 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що виключення з членів кооперативу може бути оскаржене до суду [7].

Можна розглянути, як приклад, рішення винесене Хорольським районним судом Полтавської області по справі № 548/1053/17 від 08.12.2017 року [14], відповідано до якого засновники кооперативу звернулися з позовом про поновлення їх членства в кооперативі імені Шевченка. Так, 21 лютого 2017 року позивачам з витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань стало відомо, що з невідомих причин їх було виключено з членів кооперативу. Відповідно, судом прийнято рішення про задоволення вимог позивачів в повному обсязі, оскільки членство в кооперативі може бути припинено лише з підстав, що передбачені ч.1 ст 13 Закону України «Про кооперацію» [7].

Юридичний факт припинення права членства в виробничому кооперативі тягне за собою певні правові наслідки, а саме позбавлення цієї особи статусу члена виробничого кооперативу .

Особа, яка вийшла за власним бажанням з числа членів кооперативу має право на одержання своєї частки у спільному майні (паю), натурою, грошима чи цінними паперами [88, с. 40].

Зокрема ст. 21 Закону України «Про кооперацію» передбачено, що у разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки - у натурі [7].

Строк та інші умови одержання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу, при цьому строк одержання зазначеної

частки не може перевищувати двох років, а відлік його розпочинається з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з кооперативу.

Також, слід зазначити, що право власності члена кооперативу – фізичної особи на пай успадковується [9].

Корпоративні права можуть успадковуватися спадкоємцями, коли у статуті кооперативу існує положення про допустимість такого спадкування й інші члени кооперативу проти цього не заперечують. В усіх інших випадках спадкується частка у майні кооперативу, яка належала померлому учаснику цього підприємства [70, с. 2].

Так, згідно рішення Турійського районного суду Волинської області по справі №169/607/15-ц від 21 грудня 2015 року за позовом до СВК «Слава» про стягнення майнового права, що було успадковано позивачем. Як вбачається зі справи, позивачем отримано свідоцтво про право власності на майновий пай, з яким останній неодноразово звертався до кооперативу з вимогою про видачу йому майнового паю. Однак, представник відповідача наполягав на тому, що позивач із заявою про видачу майнового паю до кооперативу не звертався, та й розмір пайового внеску повинен бути меншим, оскільки в рахунок майнового паю за період 2002 по 2005 роки спадкодавцем отримувалися товари та послуги від кооперативу. Після розгляду справи, судом позов, щодо стягнення вартості майнового паю, задоволено опираючись на наступне:

– відповідно до ч. 4 ст. 166 ЦК України у разі смерті члена виробничого кооперативу його спадкоємці можуть бути прийняті у члени кооперативу, якщо інше не встановлено статутом кооперативу. За відмови прийняти спадкоємців у члени кооперативу кооператив виплачує спадкоємцям вартість паю померлого члена кооперативу. Аналогічне твердження закріплено і у статуті СВК «Слава».

– позивачем надано до суду свідоцтво про право на спадщину за законом, а також надано докази, відповідно до яких позивач дійсно звертався із заявою про видачу йому успадкованого паю [13].

При добровільному виході із членів виробничого кооперативу особі в той же день повинно бути видано трудову книжку та повністю проведено розрахунок.

Те ж стосується і примусового виключення, трудова книжка видається в той же день, і, як показує практика, повернення паю здійснюється при виключенні з членів.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про кооперацію» при ліквідації кооперативу асоційований член кооперативу має переважне порівняно з членами кооперативу право на одержання паю [7].

3.4. Відповідальність виробничого кооперативу та його членів

Кооператив відповідає за своїми обов'язками всім майном, власником якого він є, при цьому відповідальність по боргах його членів він не несе. При цьому, члени кооперативу несуть по боргах кооперативу відповідальність в межах внесеного ними паю, тобто вони покривають борги кооперативу при відсутності в нього коштів і майна. У цьому випадку члени кооперативу зобов'язані компенсувати відсутню частину боргу (або весь борг) за рахунок своїх власних засобів [46, с. 44]. Наявність субсидіарної відповідальності насторожує людей при виборі організаційної форми своєї майбутньої діяльності.

Відповідно до статті 8 Закону «Про кооперацію» у статуті повинні бути визначені порядок покриття збитків кооперативу [7]. Що стосується розміру відповідальності, то законом взагалі не встановлено будь-якої величини такої відповідальності для членів кооперативу, це означає, що самі загальні збори членів кооперативу, повинні вирішити, яку суму в нього внести. Закон відносить вирішення цього питання до компетенції загальних зборів, при затвердженні статуту.

Звертання стягнення на пай члена кооперативу по його особистих боргах допускається лише при відсутності будь-якого іншого майна для покриття таких боргів у порядку, передбаченому статутом кооперативу. Стягнення по особистих боргах члена кооперативу не може бути звернене на неподільний фонд кооперативу.

У разі виникнення випадку коли пай буде вилучено, в кооперативі слід вирішити питання, щодо подальшої долі такого члена. У цьому випадку може бути прийнято рішення щодо того, що член кооперативу візьме зобов'язання у визначений термін відновити пай або пайовий внесок, і відповідний управлінський орган, до компетенції якого віднесено вирішення такого питання, - з ним погодиться, прийнявши відповідне рішення. У іншому випадку такий член кооперативу повинен бути виключений на підставі відповідного рішення. При цьому, така підстава для виключення члена кооперативу повинне бути передбачено статутом кооперативу.

Наявність особистого майнового фонду виробничого кооперативу є запорукою його до участі у господарському обороті та виступає гарантією майнової відповідальності за своїми зобов'язаннями [67, с. 101].

Згідно ст. 108 Господарського кодексу України [2] та ст. 27 Закону України «Про кооперацію» [7] виробничий кооператив не несе відповідальності за зобов'язаннями членів кооперативу, однак ч. 5 ст. 166 Цивільного кодексу України допускає звернення стягнення на пай члена кооперативу за його власними зобов'язаннями. Таке звернення стягнення на пай може мати місце тільки при недостатності іншого майна у члена кооперативу, причому в порядку, встановленому статутом кооперативу і законом [4].

Виходячи з цього, дехто робить висновки, що така відповідальність є одним із видів відповідальності за третіх осіб. Умовою її настання є протиправна поведінка члена кооперативу, у результаті якої було заподіяно майнову шкоду третій особі або завдано збитки, в у результаті відсутності іншого майна для покриття збитків, використовується пай члена кооперативу. При цьому, звернення стягнення на пай члена кооперативу не спричиняє покладання на кооператив несприятливих, невігідних для нього майнових наслідків [47, с. 611]. По суті, звернення стягнення на пай його члена з його майна або з самого члена кооперативу після виходу останнього з його складу не завдасть жодних негативних наслідків для кооперативу.

Підсумувавши, можна зазначити, що таке стягнення жодним чином не відноситься до міри відповідальності кооперативу, а стосується лише самого члена кооперативу [59, с. 16], відповідно, виробничий кооператив не несе жодної відповідальності за зобов'язаннями своїх членів.

Розглянувши порядок звернення стягнення на пай члена виробничого кооперативу за його власними зобов'язаннями, то слід зауважити, що законодавчо такий порядок не врегульований, що на практиці, зазвичай виключає можливість у здійсненні його стягнення. Однак, у разі спроби здійснення такого стягнення може спричинити загрозу до існування кооперативної організації [99, с. 4].

На нашу думку, питання закріплення порядку здійснення стягнення на законодавчому рівні є важливим і його необхідно здійснювати наступним чином.

Стягнення слід проводити, тільки у разі повної відсутності іншого майна члена кооперативу, шляхом звернення кредитором на частину майна кооперативу, що пропорційна паю його члена-боржника. Кредитори вправі вимагати від виробничого кооперативу здійснити виплату вартості паю члена кооперативу-боржника або виділу розміру паю кооперативу для звернення на нього стягнення. Такий пай, що підлягає виділу, або обсяг коштів, що становлять його вартість, встановлюється згідно з балансом, який складається на дату пред'явлення вимог кредиторами.

Задля уникнення спірних питань по порядку звернення стягнення на пай члена кооперативу, необхідно передбачити у статуті виробничого кооперативу, а ст. 108 Господарського кодексу України [2] і ст. 27 Закону України «Про кооперацію» [7] необхідно доповнити наступним положенням: «Звернення стягнення на пай члена кооперативу за його власними зобов'язаннями можливе у випадку відсутності у нього будь-якого іншого майна в порядку, що визначається статутом кооперативу».

Також, на нашу думку, стягнення на весь пай члена кооперативу стане основоположною підставою для виключення такої особи з членів кооперативу, оскільки пай є обов'язковим при вступі до кооперативу.

Відповідно до ст. 163 Цивільного кодексу України члени виробничого кооперативу несуть субсидіарну відповідальність за боргами кооперативу у розмірах та порядку, встановлених статутом кооперативу і законом [4].

Стаття 108 Господарського кодексу України передбачає, що розмір такої відповідальності не може бути меншим за розмір пайового внеску, якщо більший розмір відповідальності не передбачено законом або статутом кооперативу [2].

Як бачимо, законодавець закріплює право затвердження в кооперативі нормативних актів, що будуть мати неvigідні для його членів майнові наслідки.

Встановлення такої відповідальності без законодавчого закріплення порядку її здійснення на наш погляд не доцільне.

У літературі також спостерігається думка, що субсидіарна відповідальність членів виробничого кооперативу за його зобов'язаннями не притаманна юридичній конструкції кооперативу і, по суті, перетворює виробничий кооператив у господарське товариство з додатковою відповідальністю.

Зауважимо, що відповідно до ст. 619 Цивільного кодексу України субсидіарна відповідальність виникає у випадках, передбачених законом або договором [4]. Загалом же, сутність субсидіарної відповідальності проявляється у можливості залученні поряд з основним боржником додаткового (субсидіарного) боржника.

Задля стягнення боргу, кредиторіві необхідно спочатку звернутися із відповідною вимогою до основного боржника і лише потім до додаткового (субсидіарного). У разі, якщо основний боржник відмовиться від виконання вимоги, або виконає її частково, така вимога може бути пред'явлена до додаткового боржника, в частині її невиконання.

Незважаючи на пред'явлення вимоги у повному обсязі останній повинен задовольнити її тільки в межах, установлених статутом кооперативу. Після задоволення вимог кредиторів член кооперативу має право регресу до кооперативу в межах задоволених ним вимог.

У літературі також зазначається, що законодавче закріплення за членами кооперативу обов'язку нести субсидіарну відповідальність за відшкодування

боргів кооперативу дисциплінує членів кооперативу, стимулює їх до участі у контролі за витратами кооперативу, допомагає забезпечити стабільність його майнової бази.

Виходячи з вище викладеного, спостерігаються дещо різні підходи до вирішення вказаного питання. На нашу думку, необхідно в законодавстві, що регулює діяльність кооперативних організацій, передбачити момент виникнення і механізм застосування до членів виробничого кооперативу відповідальності за зобов'язаннями кооперативу.

Проте, Закон України «Про кооперацію» [7] взагалі не визначає субсидіарну відповідальність членів кооперативу за борги кооперативу. Відповідно до ст. 27 цього Закону, члени кооперативу відповідають за зобов'язаннями кооперативу в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачене законом або статутом кооперативу. Відповідно, члени виробничого кооперативу здійснюють обмежену розмірами пайового внеску відповідальність за боргами кооперативу [7].

Зауважимо, що така відповідальність членів виробничого кооперативу подібна до відповідальності учасників товариства з обмеженою відповідальністю, але жодним чином не перетворює кооператив на господарське товариство, оскільки, крім обмеженої відповідальності членів кооперативу, виробничий кооператив має інші особливі ознаки.

Розглянувши відповідальність на прикладі товариства з обмеженою відповідальністю, де учасники, після вкладення коштів чи іншого майна в товариство, ризикують цим майном (при цьому не тільки майном, а і фінансовими збитками, прибутків) [82, с. 4]. Загалом ця обставина і приваблює підприємців, адже, при створенні такого товариства, засновники певним чином стають застрахованими від ризику компенсування збитків компанії за рахунок додаткового (власного) майна всупереч своїй волі.

На нашу думку, у разі проведення посилення відповідальності членів призведе до зниження інтересу до їх створенню та вступу.

У науковій літературі існує точка зору, що залежно від виду діяльності виробничого кооперативу в законодавстві доцільно закріпити положення, згідно з

яким слід надати кооперативу право самостійно у своєму статуті обирати один із запропонованих видів відповідальності, а саме: обмежену — коли члени кооперативу відповідають лише внесеними ними паями; необмежену, коли члени кооперативу додатково відповідають усім своїм майном, якщо для цього недостатньо внесених паїв; додаткову, якщо відповідальність члена кооперативу настає у розмірі, кратному до розміру внесеного членом кооперативу паю.

Ризикованість кооперативного підприємництва та підприємництва взагалі зумовлює необхідність забезпечення прав кредиторів незалежно від внутрішнього кооперативного розподілу майнових обов'язків. Тому вважаємо за доцільне встановити у Законі України «Про кооперацію» норму, відповідно до якої член кооперативу несе відповідальність за зобов'язаннями кооперативу, які виникли до моменту вступу особи до кооперативу, якщо це передбачено статутом кооперативу і за умови письмового підтвердження ознайомлення даною особою із зобов'язаннями кооперативу на момент свого вступу [7].

3.5. Правовий режим майна виробничого кооперативу

Кооператив виступає власником будь-якого майна, що придбано їм, а також майна та доходів, що отримано в процесі реалізації продукції, внесків членів кооперативу, а також іншого майна що отримано на підставах, що не заборонені законодавством.

Користування майном, що належить кооперативній організації дійсноє правління кооперативу, виключно в межах, що надані йому статутом.

З метою здійснення господарської діяльності, що передбачена статутом в кооперативі формується його пайовий, резервний, неподільний та спеціальний фонди.

Відповідно до ст. 20 Закону України «Про кооперацію» пайовий фонд формується за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів кооперативу при створенні кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу [7].

При цьому, як визначає законодавець, пай – майновий поворотний внесок члена (асоційованого члена) кооперативу у створення та розвиток кооперативу, який здійснюється шляхом передачі кооперативу майна, в тому числі грошей, майнових прав, а також земельної ділянки [49, с. 72]. Додатковим паєм є добровільний грошовий чи інший майновий поворотний вклад члена (асоційованого члена) кооперативу понад пай у пайовому фонді кооперативу.

Пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску. Будь-які майнові внески оцінюються в грошовій формі. Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду.

Статутом виробничого кооперативу може бути передбачено кілька варіантів визначення розмірів пайових внесків:

- відповідно до очікуваній участі члена кооперативу в його діяльності;
- шляхом встановлення їх у рівних частинах.

Члени виробничого кооперативу можуть передавати як пайовий внесок право користування належною їм земельною ділянкою у порядку, визначеному земельним законодавством [33, с. 107].

Слід погодитися з В.Ю. Уркевичем, який відмежовує юридичні категорії – пай і пайовий внесок. До паю, основу якого становить пайовий внесок, включаються також додаткові внески (якщо такі є) та частка майна кооперативу, котра була розподілена на паї членів [89, с. 72].

Неподільний фонд створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків та відрахувань від доходу кооперативу. Порядок відрахувань до неподільного фонду частини доходу визначається статутом кооперативу. З урахуванням того, що цей фонд є обов'язковим для кожного виду кооперативу, вважаємо за доцільне закріпити у законодавстві мінімальний розмір щорічних відрахувань до нього (у відсотках до чистого прибутку кооперативу). Відповідно до ст. 20 Закону «Про кооперацію» неподільний фонд не може бути розподілений між членами кооперативу, крім випадків, передбачених законом [9]. Але ст. 2 цього Закону встановлюється інше: неподільний фонд не підлягає розподілу між пайовиками. В свою чергу, ст. 29 Закону «Про кооперацію»

конкретизує, що майно неподільного фонду не підлягає поділу між його членами і передається за рішенням ліквідаційної комісії іншій (іншим) кооперативній організації (кооперативним організаціям) [9]. При цьому у рішенні повинні бути визначені напрями використання зазначеного майна.

Резервний фонд створюється за рахунок відрахувань від доходу кооперативу та інших не заборонених законодавством надходжень (зокрема, за рахунок перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги). Використовуються кошти резервного фонду для покриття можливих втрат (збитків), для покриття шкоди від надзвичайних ситуацій.

Більш вдалим для практичного застосування вважаємо перше формулювання, друге визначення значно звужує сферу використання коштів резервного фонду.

Спеціальний фонд створюється за рахунок цільових внесків членів кооперативу та інших передбачених законом надходжень для забезпечення його статутної діяльності і використовується за рішенням органів управління кооперативу.

Цільові внески – це грошові, інші майнові та немайнові цінності членів кооперативу, що вносяться понад пай для забезпечення статутної діяльності кооперативу [83, с. 596].

На відміну від інших видів кооперативів, виробничі кооперативи провадять господарську діяльність з метою отримання прибутку, тобто підприємницьку діяльність. Інші кооперативи надають послуги своїм членам, не маючи на меті одержання прибутку.

Як суб'єкт господарювання виробничий кооператив бере участь у різноманітних господарських правовідносинах. Відповідно до положень ГК України [2] майнову основу цих правовідносин становить право колективної власності виробничого кооперативу на належне йому майно. Саме це право дозволяє визначити виробничий кооператив як підприємство колективної власності.

Суб'єктом колективної власності є виробничий кооператив у цілому – певним чином організований колектив, що здійснює свою діяльність як юридична особа. Кожен виробничий кооператив виступає самостійним і виключним власником належного йому майна. Виробничий кооператив відноситься до таких утворень, щодо яких його члени мають зобов'язальні права, що набуваються ними взамін окремих речових прав. Для цієї форми власності характерним є управління нею через виборні органи, а також право виходу члена кооперативу з його складу з майновим паєм.

Відповідно до ЦК України, який до підприємницьких товариств відносить господарські товариства і виробничі кооперативи, виробничим кооперативом визнається добровільне об'єднання громадян на засадах членства для спільної виробничої або іншої господарської діяльності, яка базується на їхній особистій трудовій участі та об'єднанні його членами майнових пайових вкладів. Далі, у ст. 165 ЦК України йдеться, що майно виробничого кооперативу поділяється на паї його членів відповідно до статуту кооперативу [4]. Це положення цивільного законодавства суперечить положенням спеціальних законів у сфері кооперації, а саме Закону України «Про кооперацію», який передбачає формування членами кооперативу пайового, неподільного, спеціального, резервного фондів шляхом внесення вступних, пайових, цільових, членських внесків [7]; Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [9], відповідно до якого майно кооперативу поділяється на пайовий і неподільний фонди.

Щодо порядку формування майна виробничого кооперативу, то ч. 2 ст. 165 ЦК України встановлює: член виробничого кооперативу зобов'язаний внести до дня державної реєстрації кооперативу не менше десяти відсотків пайового вкладу, а частину, що залишилася, – протягом року з дня його державної реєстрації, якщо інший строк не встановлений статутом кооперативу. Подібні вимоги існують щодо формування майна господарських товариств (ч. 3 ст. 144 ЦК) [4].

Майно кооперативу, що залишилося після задоволення вимог кредиторів кооперативу, здійснення виплат членам кооперативу паїв та виплат на паї, кооперативних виплат, оплати праці, розрахунків з кооперативним об'єднанням,

членом якого він є, розподіляється між членами кооперативу у порядку, визначеному статутом.

Відповідно ж до ст. 165 ЦК України майно, що залишилося після ліквідації виробничого кооперативу та задоволення вимог його кредиторів, розподіляється між його членами відповідно до їхньої трудової участі, якщо інший порядок не встановлений статутом кооперативу [4]. Але досі залишається не зрозумілим, за якими критеріями можна встановити трудову участь члена виробничого кооперативу у діяльності цього підприємства: чи за посадою, яку обіймає член кооперативу, чи за розміром його заробітної плати, чи за тривалістю його трудового стажу у цьому кооперативі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження правового статусу виробничих кооперативів на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу можна зробити наступні висновки:

1. Перші кооперативні організації з'явилися в першій половині XVIII століття. Основою причиною їх появи, було переважання численного прошарку сільських виробників у промисловості дрібного виробництва. Кооперативні організації створювалися у формі споживчих, кредитних, господарських та виробничих товариств. З поступовим розвитком, вони охоплювали значну кількість товаровиробництва кожної з країн. В Україні поява першого кооперативу припадає на першу половину XIX століття. Перші українські кооперативи слабо протистояли тогочасним товаровиробникам, тому існували не довго. Після прийняття наприкінці XX століття низки нормативних актів, що регулювали діяльність організацій в кооперативному секторі, кооперативи зазнали розвитку.

2. Багато науковців по-різному трактують поняття «виробничий кооператив». Проте, виробничий кооператив, слід визначати як: добровільне об'єднання громадян на засадах членства з метою спільної виробничої або іншої господарської діяльності, що базується на їх особистій трудовій участі та об'єднанні майнових пайових внесків, участі в управлінні підприємством та розподілі доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності. Кооператив характеризується добровільність об'єднання громадян, членством, особистою трудовою участю членів кооперативу, об'єднання членами майнових пайових внесків.

3. Діяльність кооперативів в зарубіжних країнах має досить вагоме значення для суспільства та зосереджується на використанні місцевих сировинних, кадрових та виробничих ресурсів. Вагома роль у формуванні кооперативних моделей належить традиційності, яку підкріплено певними заходами державної підтримки, зокрема: активною державною підтримкою та стимулюванням розвитку кооперації; здійсненням великого обсягу операцій;

постійним розширенням кооперативного сектору, шляхом запровадження нових видів діяльності; запровадженням інновацій в кооперативний сектор; високою конкурентоспроможністю кооперативних організацій.

4. Створення виробничого кооперативу являє собою процес, що складається з певних стадій, в тому числі: встановлення виду кооперативу, найменування та предмету його діяльності; створення установчого документу; визначення системи оподаткування; встановлення місцезнаходження кооперативу; підготовки документів, необхідних для проведення державної реєстрації. Державна реєстрація проводиться протягом протягом 24 годин після подачі документів до відповідного державного органу, крім вихідних та святкових днів.

5. Припинення виробничого кооперативу здійснюється у результаті реорганізації, зокрема приєднання, злиття, поділу, перетворення, або ліквідації. Будь-яка форма реорганізації може бути здійснена лише добровільно за рішенням загальних зборів членів кооперативу, при цьому всі права та обов'язки кооперативу переходять до його правонаступників. Ліквідація може бути здійснена як добровільно (за рішенням управлінського органу кооперативу), так і у примусовому порядку (за рішенням суду). Юридична особа вважається такою, що припиналася з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

6. Система управлінських органів кооперативу складається з представницького органу, контрольного та виконавчого органів кооперативу, котрі включаються загальні зборів членів кооперативу, спостережну раду, правління, яке може очолювати голова та ревізійну комісію. Додатково, у кооперативах, де загальні збори проводяться часто, може бути створена лічильна комісія. Повноваження кожного з них, чітко визначаються чинним законодавством та установчим документом кооперативної організації.

7. Членом кооперативу може бути фізична особа, що досягла 16-річного віку і виявила бажання брати участь у діяльності кооперативу. Для того щоб, стати членом кооперативної організації, необхідно подати письмову

заяву про вступ на розгляд загальних зборів членів кооперативу, вности вступний внесок і пай, у порядку та розмірах, визначених його статутом. Рішення про прийняття до кооперативу затверджується загальними зборами його членів. Кожний член кооперативу чи уповноважений кооперативу має один голос, і це право не може бути передано іншій особі.

8. Кооператив відповідає за своїми обов'язками всім майном, власником якого він є, при цьому відповідальність по боргах його членів він не несе. При цьому, члени кооперативу несуть по боргах кооперативу відповідальність в межах внесеного ними паю, тобто вони покривають борги кооперативу при відсутності в ньому коштів і майна. Статут кооперативної організації повинен містити порядок покриття збитків кооперативу, при цьому, вирішення питання розміру відповідальності членів кооперативу відноситься до компетенції загальних зборів.

9. Майно кооперативу формується з усіх придбаних будівель, земельних ділянок, рухомих та нерухомих засобів, а також доходів одержаних в ході здійснення господарської діяльності. У кооперативі може створюватися пайовий, неподільний, спеціальний та резервний фонди. Пайовий фонд формується за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів кооперативу при створенні кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу, неподільний - створюється в обов'язковому порядку і формується за рахунок вступних внесків, резервний фонд - за рахунок відрахувань від доходу кооперативу та спеціальний фонд - за рахунок цільових внесків членів кооперативу.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань регулювання правового статусу виробничих кооперативів рекомендуються наступні пропозиції та доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

- розробити спеціальний закон про виробничу кооперацію та привести термінологію стосовно визначення змісту та юридичних ознак діяльності виробничих кооперативів відповідно до єдиного нормативного документу;
- викласти поняття «виробничого кооперативу» в ст. 95 Господарського кодексу України в наступній редакції: «виробничий кооператив є об'єднанням громадян на засадах членства, враховуючи принцип об'єднання майнових,

пайових внесків та розподіл доходу між членами кооперативу відповідно до їх участі у його діяльності»;

– оновити положення Закону України «Про кооперацію», щодо майна кооперативів, зокрема необхідно чітко встановити мету утворення та напрями використання таких фондів як пайовий, резервний, неподільний, спеціальний;

– узгодити положення Господарського кодексу України та Закону «Про кооперацію» щодо поділу майна кооперативу при його ліквідації між членами кооперативу, вказавши, що майно, яке залишилося після задоволення всіх вимог кредиторів, розподіляється між членами кооперативу у порядку, визначеному статутом;

– чинним законодавством невизначено чіткої процедури ліквідації виробничого кооперативу, відповідно вбачається необхідність внесення до Закону України «Про кооперацію» окремого розділу, що стосуватиметься процедури проведення ліквідації виробничого кооперативу.

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання припинення платоспроможних підприємств можуть бути імплементовані до законодавства України, а також можуть використовуватись у правозастосовній діяльності при реорганізації або ліквідації підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 19.01.2003 р. № 435-IV / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 №2343-XII / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
6. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15/ed20140806>.
7. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 №1087-IV / Верховна рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
8. Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі : Постанова Верховної ради України від 13.03.1992 №2200-XII / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2200-12>.

9. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 №469/97-ВР / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80>.

10. Про споживчу кооперацію: Закон України від 17.07.1997 №10.04.1992 №2265-XII / Верховна рада України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12>.

11. Рішення Малинського районного суду Житомирської області у справі № 283/304/16-ц від 05 жовтня 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61836777>.

12. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси у справі №1527/2-6674/11 від 14 червня 2012 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24770567>.

13. Рішення Турійського районного суду Волинської області по справі №169/607/15-ц від 21 грудня 2015 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54905166>.

14. Рішення винесене Хорольським районним судом Полтавської області по справі № 548/1053/17 від 08.12.2017 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71453233>.

15. Аліман М.В., Бабенко С.Г., Гелей С.Д., Гончарук Я.А. та ін. Історія споживчої кооперації України : підр. для студ. кооп. вузів. / Аліман М.В., Бабенко С.Г., Гелей С.Д., Гончарук Я.А. // ЛІУ НАН України. Львів, 1996. – С. 383.

16. Аліман М.В., Гавриленко Ю.М. Видатні діячі кооперативного руху та їх ідеї : Навч. посібник 2-е видання / Аліман М.В., Гавриленко Ю.М. // Донецьк : Проект, 2000. – 295 с.

17. Алхасов С. Я. Державне регулювання кооперативного сектора національної економіки : автореферат / Алхасов С.Я. // ПУЕТ. Полтава, 2016. – 20 с.

18. Амоша О. І., Ращупкіна В. М. Юридичні аспекти регулятивного характеру у процесах реорганізації промислових підприємств / О. І. Амоша, В. М. Ращупкіна // Економіка пром-сті №4. Донецьк, 2009. – С. 143–151.

19. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: монографія / Бабенко С.Г. // Київ : «Наукова думка», 2003. – 332 с.
20. Балюк І. А. Адміністративно-правові засади державного регулювання діяльності кооперативів в Україні : автореферат / Балюк І. А. // МАУП. Київ, 2014. – 20 с.
21. Балюк І. А. Виробничий кооператив як об'єкт правового регулювання / Балюк І. А. // Щорічник наукових праць Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана МОН України. Випуск 7 : «Правове регулювання економіки» – Київ, 2007. – С. 241–251.
22. Балабан П. Ю. Національний кооперативний рух в економіці ринкового типу : монографія / Балабан П. Ю., Соколова А. М. // РВВ ПУЕТ. Полтава, 2012. – 225 с.
23. Беляневич О.А., Мягкий А.В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми : монографія / Беляневич О.А., Мягкий А.В. // НДІ приватного права і підприємництва імені Ф.Г. Бурчака НАПрН. Київ, 2017 р. – 320 с.
24. Білий М. М. Неприбутковий статус кооперативу в системі формування та використання його фінансових ресурсів / М. М. Білий // Випуск V, Т. 1: «Актуальні проблеми розвитку економіки регіону» – 2009. – С. 68 – 75.
25. Бодарчук В. Досвід Канади та країн ЄС у сфері політики з підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / Бодарчук В., Джордж Р.А., Молдован Л., Лученко Є., Зуєв В., за ред. Кудрицького С.// Аналітичне дослідження. Київ, 2011. – 91 с.
26. Бурак А. Організація обліку власного капіталу в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах / Бурак А. // Вісник Львівського національного аграрного університету. Випуск № 21 (1). Львів, 2014. – С.104-108.
27. Вінник О. Господарські товариства і виробничі кооперативи: правове становище / О. Вінник. – Київ : Знання, 1998. – 309 с.

28. Войнаш Л. Г. Концептуальні засади формування системи управління персоналом у споживчій кооперації України / Войнаш Л.Г. // Збірник наук. пр. учасників міжнар. наук.-практ. конф.: «Національний кооперативний рух та структурні зміни в економіці України XXI століття» – Київ : Укоопосвіта, 2001. – С. 86–92.
29. Гелей С.Д. Теорія та історія кооперації: підручник / Гелей С.Д., Пастушенко Р.Я.// Київ : Знання, 2006. – 513 с.
30. Гринчуцький, В. І. Економіка підприємства : навч. посіб. / Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В.// – Київ : ЦУЛ, 2010. – 304 с.
31. Добкіна К. Р., Перерва Т.О. Особливості правового статусу виробничих кооперативів як суб'єкта господарювання // Добкіна К.Р., Перерва Т.О. // Науковий журнал «Молодий вчений» №11. – 2014.– С. 152–154.
32. Єсауленко Н. В. Корпоративні права як предмет спадкового договору / Н. В. Єсауленко // Корпоративні правочини. Всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2013. – С. 98–101.
33. Жорнокуй Ю. Суб'єктивне корпоративне право: універсальна єдність чи множинність прав / Жорнокуй Ю. // Вісник Академії правових наук України №3. Київ, 2011.– С. 106-116.
34. Загнітко О. Кооперативи як суб'єкти господарювання / Загнітко О., Малига В. // Науково практичний господарсько-правовий журнал : «Підприємництво, господарство і право» №11. – 2004. – С. 103–109.
35. Загурський О. М. Інституціоналізація корпоративних процесів в аграрній сфері / О. М. Загурський // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 79 –84.
36. Збарський В. К. Розвиток кооперативного аграрного сектору України : навч. посіб. / Збарський В. К., Резнік Н. П. // Київ : КиМУ, 2015. – 248 с.
37. Збарський В. К., Талавирия М. П., Газуда Л. М. Розвиток кооперативних відносин в аграрному секторі України : монографія / Збарський В. К., Талавирия М. П., Газуда Л. М., за ред. проф. Лендела М. А. // Київ, 2016. – 307 с.

38. Зубатенко О. Правове забезпечення державної підтримки господарської діяльності кооперативів в Україні / О. Зубатенко // Науково-практичний господарсько-правовий журнал : Підприємництво, господарство і право №10. – 2009. – С. 141 – 143.

39. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. Київ : Логос, 1999. – 256 с.

40. Ільющенко Г.В. Проблемні питання правового режиму майна кооперативів. / Ільющенко Г.В.// Гуманітарний журнал. – 2014. – № 3-4. – С. 156-161.

41. Кибенко Е. Р. Относительно определения понятия «реорганизация»: сравнительная характеристика права Украины и Европейского Союза / Кибенко Е. Р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ilf-ua.com/ru/publications/articles/docshow/113/>.

42. Коваль Ф. Кооперація – доленосний феномен України / Коваль Ф. // Львів : Сполом, 2008. –206 с.

43. Коверзнев В.О. Порівняльний аналіз членства в кооперативних організаціях / Коверзнев В.О. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право № 39(1). – 2016. – С. 85–88.

44. Коверзнев В. О. Господарсько-правовий статус виробничих кооперативів : автореф. / Коверзнев В. О. // НАН України, ІЕПД – Донецьк, 2012. –20 с.

45. Кравченко С. Схожість та розбіжності між поняттями права участі у товаристві, корпоративних прав та прав учасників товариства / Кравченко С. // Право України №4. – 2007.– 95 с.

46. Кравчук В. Зміна власника (засновника) приватного підприємства / Кравчук В. // Науково-практичний господарсько-правовий журнал : Підприємництво, господарство і право №9. – 1999.– С. 44 – 51.

47. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики / Кравчук В. М. // Київ : Істина, 2005. – 720 с.

48. Кучерява К. Я. Концептуальні підходи до здійснення державного впливу на розвиток кооперативного руху в аграрному секторі: досвід країн Європи / К. Я. Кучерява // Наук.-виробн. журнал. Випуск 3 : «Держава та регіони». – Запоріжжя, 2016. – С. 117–129.

49. Лангазова В. В. Організація обліку в сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах : дисертація / Лангазова В. В. // Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" УААН. –Київ, 2004. –211 с.

50. Легошина О. Л. Становлення і розвиток кооперативних організацій споживачів у країнах Європи (друга половина ХІХ - початок ХХІ ст.) : автореф. / Легошина О. Л. // СНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. – 20 с.

51. Мавліханова Р.В. Досвід регулювання діяльності кооперативів в Україні / Мавліханова Р.В. //НУВС. – Харків, 2001. – Спецвипуск. – С. 326 – 330 с.

52. Мавліханова Р. В. Виробничі кооперативи як суб'єкти цивільного права : дисертація / Мавліханова Р. В. // НУВС. – Харків, 2005. – 16 с.

53. Манжура О. В. Проблеми і перспективи становлення кооперативної моделі національного господарства : монографія / О. В. Манжура // КПУ. Запоріжжя, 2015. – 291 с.

54. Манжура О.В. Аграрна кооперація: досвід Європейського союзу для України / О.В. Манжура // Управління розвит- ком №1 (179). – 2015. – С. 15–20.

55. Малік М. Й. Проблемні питання розвитку кооперації та інтеграційних відносин в АПК / Малік М. Й., Лузан Ю. Я. // Журнал ЕАПК №03. 2010. – С. 3-8.

56. Мартышкин С. В. Понятие и признаки реорганизации юридического лица: автореферат / С. В. Мартышкин // Волгоград. – 2000. – С. 26.

57. Матеріали досліджень комітету з питань сільськогосподарської кооперації в країнах ЄС. – Брюссель, 1995. – 20 с.

58. Молдован Л. В. Місце і роль кооперативів у сталому розвитку аграрного сектора економіки / Л. В. Молдован // Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні: матеріали Всеукр. наук.-

практ. конф., присвяч. Міжнар. року кооперативів, 5–7 квіт. 2012 р. ЖНАЕУ. Житомир, 2012. – С. 10–17.

59. Мороз Ю. Ю. Облік у неприбуткових сільськогосподарських обслуговуючих кооперативах / Мороз Ю. Ю. // Випуск 1 : «Баланс-агро. Школа бухгалтера» – 2017. – С. 32.

60. Нечипоренко О.М. Формування кооперативних підприємств в аграрному секторі економіки: монографія / Нечипоренко О.М. // ННЦ ІАЕ. Київ, 2005. – 172 с.

61. Остапчук Ю. М. (заг. кер.). Сільське господарство України : стат. зб. за 2010 р. /за заг. кер. Ю. М. Остапчука // Київ : Держкомстат України, 2011. – 374 с.

62. Оніпко Т. А. Виробничі галузі споживчої кооперації України в контексті нової економічної політики (1921–1928 рр.). / Оніпко Т. К. // Полтава: РВВ ПУЕТ. 2010. – 363 с.

63. Павленчик Н.Ф. Створення та функціонування кооперативів в контексті економічного простору : автореферат / Павленчик Н.Ф. // Приват. ВНЗ ЛУБП . – Львів, 2012. – 20 с.

64. Пальчук П. М. Корпоративне право: навч. посіб. / П. М. Пальчук // Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 316 с.

65. Пантелеймоненко А.О. До питання про визначення сутності понять «кооперація» та «кооператив» у працях представників світової кооперативної думки / Пантелеймоненко А.О. // Збірник наукових праць. Випуск 37–38 : «Історія народного господарства та економічної думки України» Київ, 2005. – 305 с.

66. Папцов А. Г. Экономика аграрного сектора развитых стран в условиях мирового продовольственного кризиса / Папцов А.Г. // Москва : Гриф и К. 2009. – 280 с.

67. Плаксієнко В. Я. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах : підруч. для студентів ВНЗ / Плаксієнко В. Я. // – Київ : Центр учбової літератури, 2017. – 519 с.

68. Погрібний О. О. (ред.) Аграрне право України: підручник / за ред. Погрібного О. О. // Київ : Істина, 2007. – 448 с.
69. Попівняк Р. Б. Організаційно-економічне обґрунтування розвитку кооперативів в аграрному секторі : автореферат / Попівняк Р.Б. // ЛДАУ. – Львів, 2007. – 29 с.
70. Рабовська С. Я. Спадкування прав засновника (учасника) корпоративного підприємства: автореферат / Рабовська С.Я. // КНУ ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин. Київ, 2007. – С. 185–206.
71. Радіонова Н. Й., Штронда І. О. Економіка та управління підприємствами / Радіонова Н. Й., Штронда І. О. // Серія «Економічні науки». Вісник КНУТД №3 (87). – 2015. – С. 118.
72. Радченко В. О. Значення сільськогосподарської кооперації у реформуванні економічних відносин на селі / В. О. Радченко // Економіка АПК. № 2. – 2002. – С. 74-76.
73. Рудік О. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація : навч. посіб. / Рудік О., консульт. Бондарчук В., Гриценко М. // Київ : К.І.С., 2013. – 190 с.
74. Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / Саблук П. Т., Шпикуляк О. Г., Курило Л. І. // Київ : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
75. Саблук П. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого та погляд у майбутнє : наук.-попул. Нариси. Т.3 / П. Саблук // Формування наукової школи економістів-аграрників. ННЦ ІАЕ. Київ, 2001. – 486 с.
76. Савінова В. М. Правова природа корпоративних правовідносин /В. М. Савінова // Науковий журнал. Випуск №5 (3) : «Молодий вчений». Київ, 2015. – С. 72-75.
77. Сардачук І.І. Облік і контроль власності у сільськогосподарських виробничих кооперативах : автореферат / І.І. Сардачук.// Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, 2004. — 21 с.

78. Сатир Л. М. Особливості розвитку сільськогосподарської кооперації Франції / Сатир Л.М. // Науковий журнал «Вісник аграрної науки» №4. Київ, 2012. – С. 72–75.
79. Семчик В. И. Кооперация – путь возрождения села / Семчик В. И. // Голос України, 2003. – 15.04.
80. Сільськогосподарська кооперація світу в цифрах і фактах [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://170820.minagro.web.hosting-test.net/page/?10099>.
81. Скоропис О. М. Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб : автореферат / Скоропис О. М. // НДІ приват. права і п-ва Акад. прав. наук України. Київ, 2010. – 20 с.
82. Спасибо-Фатеева І. Проблеми відповідальності юридичних осіб / І. Спасибо-Фатеева // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 9. – С. 3-6.
83. Соколенко С. І. Виробничі системи глобалізації: Мережі. Альянси. Партнерства. Кластери: Український контекст / С. І. Соколенко // Київ : Логос, 2002. – 645 с.
84. Сороченко А. В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект: дисертація / Сороченко А. В. // Київ, 2015. – С. 204.
85. Старцева О.В. (ред.) Підприємницьке право : навч. посібник / за ред. О.В. Старцева // Київ : Істина, 2006. – 208 с.
86. Суханов Е. А. Реорганизация акционерных обществ и других юридических лиц / Е. А. Суханов // Хозяйство и право №1. – 1996. – С. 148–152.
87. Титова Н. Права членів сільськогосподарських кооперативів: тенденції та проблеми їх законодавчого забезпечення / Титова Н. // Юридичний журнал. Випуск №3 : «Право України». – 2000. – С. 25–27.
88. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации : типолитограф. / Туган-Барановский М. И., предисл., коммент. Булочникова Л.А., Сорвина Г. Н., Субботина Т. П. // Москва : И.Н. Кушнерев и К, 1989. – С. 496.

89. Уркевич В. Ю. Про особливості правового становища сільськогосподарських кооперативів. / Уркевич В. Ю. // Научно-практичне видання. Випуск №4 : «Право та інновації». Харків, 2015. – С. 25

90. Ульянченко О. В. Сільськогосподарські кооперативи: теорія і практика: монографія / Ульянченко О. В. // ХНАУ ім. В. В. Докучаєва, ХНТУСГ ім. П. Василенка. Харків : Смугаста типографія, 2015. – 272 с.

91. Харитонова Є.О., Голубєва Н.Ю. Цивільне право України: в 2-х томах. – Т. 1 : підручник / ред. Є. О. Харитонова, Н. Ю. Голубєва // Харків : ТОВ «Одіссей», 2010. – 832 с.

92. Хлопоніна-Гнатенко О. І. Організаційно-економічні засади розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів : автореферат / Хлопоніна-Гнатенко О. І. // ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Харків, 2014. – 20 с.

93. Чан-хі О. С. Європейська практика оподаткування сільськогосподарських кооперативів: досвід для України / Чан-хі О.С., Мосійчук Н.О. // Київ: Ефективна економіка, № 11, 2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5241.

94. Черевко Г. В. Явище кооперації в аграрній економіці: проблеми розвитку / Г. В. Черевко / Наукові та практичні аспекти сільської кооперації. Зб. наук. доп. – Львів: ЛНАУ, 2013. – С.200-205.

95. Черкаський І. Б. Принципи становлення та розвитку організаційних структур в авграрному бізнесі / Черкаський І .Б. // Вісник ЧДТУ № 1 (64). Чернігів, 2013 – С.104-113.

96. Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права : автореферат / Черевко П.П. // НАН України, ІДП ім. В.М.Корецького. Київ, 2009. – 16 с.

97. Чорна Л. О., Андрущенко Н. О., Ніколаєць К. М., Хрустальова В. В. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / Чорна Л. О., Андрущенко Н. О., Ніколаєць К. М., Хрустальова В. В. // КНТЕУ, ВТЕУ. Вінниця, 2015. – 323 с.

98. Щербина В.С. Суб'єкти господарського права: монографія / В.С. Щербина // Київ: Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

99. Юркевич Ю. М. Припинення юридичних осіб з правонаступництвом : автореферат / Юркевич Ю.М. // НАН України, ІДП ім. В. М. Корецького. Київ, 2009. – 19 с.

100. Agricultural Cooperatives in Europe: Issues and Trends. Brussels, COGECA, 2010. – 172 p.

101. Italy : Agriculture sector [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/countryprofiles/index.asp?lang=en&iso3=ITA&subj=4>